17 NİSAN

MAHMUT MAKAL

17 NİSAN MAHMUT MAKAL

YEDİTEPE

YEDİTEPE
Kuruluşu
İSTANBUL
1950
GAZETESİ ve YAYINLARI

Fiyatı 300 Kuruş

17 NİSAN

Kapak kompozisyonu : A. Arad
Kapak baskısı : Ekspres Basımevi

MAHMUT MAKAL

17 NİSAN

YEDİTEPE
YAYINLARI

YEDİTEPE YAYINLARI No: 93

(Posta Kutusu 77, İstanbul)

Nuruosmaniye, Mengene sokağı
Yeni Han 21 - Telefon 22 30 47

Bu kitap 1959 yılı nisan ayında İstanbul'da
Baha Matbaası'nda dizilip basılmıştır.

Duymuş derinlerinde bir kımıltı
Yollara dökülmüş ırak köylerden
Bahar içinde Hatçeler Mehmetler
Omuzlarında nakışlı heybeleri

Elleri pare pare
Ayakları sızılı yarık
Sökmüşler Anadolu'nun yüreğinden
Irgatlıktan kaderden
İçlerinde halkımın hazineleri

Dolacaklar inanla güçle
Aydınlanacaklar aydınlanacaklar
Yüceltmek için bu ülkeyi
Geldikleri yerlere dönecekler

17 NİSAN (*)

Yıl 1943. Mevsim kış. Gecenin yarısı. Şiltemden sıyrılarak ocak başına doğru emekledim. Oradaki kibriti el yordamiyle bularak yeri ocağa yakın olan bezir çırasını yaktım. Anam babam ve kardeşlerim uykunun derinliklerine dalmışlar. Ayakları tandırın gündüzden kalma sıcaklığında birleşmiş. Benim kalkmamla tandırın dar gözü boş kaldı. Anamı uyandırıp uyandırmamayı düşündüm. Uyandırmasam da olurdu. Azık olarak birkaç bazlamayı akşamdan sarmıştı çıkına. Harçlık da komşudan bulup vermişti. Bütün mesele babama duyurmadan yola çıkabilmek-

(1) 17 nisan 1940 da 3803 sayılı Köy Enstitüsü Kanunu kabul edildi.

te idi. «Bu köyün toprağı daha çok it doyurur senin gibi» diyerek yollamak istemiyordu babam. Bense o gün de doyma konusunda değil, görme, bilme, öğrenme konusunda düşündüğümü hatırlıyorum.

Anamı uyandırmadan giyindim, çıkınımı alıp çıktım. Dışarıda bir haftadır yatan kar, dolayısiyle ayaz var. Kapılarına vararak Zeki'yi çağırdım. Ellerimizde birer değnek, kafalarımızda öğretmenin bir gün önce söylediği "Bu okullar sizler için yepyeni bir şekilde açılıyor, adları köy enstitüsü, fırsatı kaçırmadan gidin" sözleri... İlçeye gidiyorduk, sabaha kadar yetişip de yazılı sınava gireceğiz...

Gecenin yarısı. Vaktin ne olduğunu bilmiyoruz. Yolumuzun beş saat olduğunu söylerler yaya. Ne olursa olsun sabahleyin daireler açılırken yetişmemiz gerek. Ayaz, kar, karanlık... Ama kafamızdaki... «Evlerinin dizisiyle, iniltili sızısıyle altı asırdır bekleyen köyümüzü» gecenin altında bırakarak uzaklaştık...

O gece yatmıştım ama uyuduğumu, yatakta çok kaldığımı sanmıyorum. Millet sabah namazı kıldığı camiden dağılırken varmamızdan belli yola erken çıktığımız.

Saray'ın hanına gittik doğruca. Hancının kendi odasında soba yakılmıştı. Kafamızın gözümüzün sargısını çözüp oturduk.

"Hizmat?" dedi hancı. Anlattık. Güldü. "Birkaç saat ısının da dönün köyünüze. Suç sizde değil, kış günü sizi yola çıkaran deyyus babalarınızda. Avra-

dını .....rim okumasının ulan, dönün köyünüze» diye ekledi. Sonra da, bu okulların adını duyduğunu, köylerden çocukları toplayıp orada amelelik yaptırdıklarını anlattı uzun uzun. Biz sınava gireceğimizi kesin olarak söyledik. İsrarımızdan dönmeyince, ricamızı kabul etti. Maarif memurunun bulunduğu okulu bize gösterdi.

Sınav yazılı idi. Beni en çok saran yanı, nokta nokta ile gösterilmiş üç satırlık yere dikte ettirdikleri şu cümle oldu: "Ben köy enstitüsüne gidip okuyarak öğretmen olmak ve köyüme faydalı işler yapmak istiyorum" Belki de bu cümle, yazımızı, imlâmızı ölçmek içindi. Ama öğretmenin kafamda duran sözü ile birleşince duygulandım mı? ne oldumsa soğuğun da etkisiyle tüylerim ayağa kalktı...

O yılın 18 martı. "Geliç deresinde koyun otlatıyordum. Güneşli bir gün. Koyunun birisini kuzulatırken terledim iyice. Koyun hamşişek (ilk doğuran) olduğu için, sabahtanberi bir türlü doğuramamıştı. İşe el katmak zorunda kalmıştım. Şimdi o kuzusunu yalayor, ben de Hazreti Ali'yi düşünerek onu seyrediyordum. Bu iki yönü meyilli yerin adı "Geliç" deresiydi. Kocaoyuk tepelerinin ötesinde "Geçtin" deresi var. Her yerde ne olduğunu pek iyi bildiği şüphesiz olan Hazreti Ali bir küme arkadaşiyle bizim bu topraklarımızı da gezmiş sağlığında... O vakit adı başka olan bu derelerin arasındaki tepelere gelince susa-

dığını söyleyen arkadaşına "Geçtin!" demiş. "Geride kalan derede su vardı ama, orada söylemedin" demek istemiş. Bu dereye gelince de kaya ile toprağın arasına bastonunu sokarak "Gel iç!" demiş. Su da hemen fışkırmış.

Ben bunları düşünüyordum. "Buraya gel Mamıt!" diyen bir ses geldi arkadan. Döndüm, babam gelmiş köyden. Eşekten inip oraya uzandı... Daha yanına varmadan başladı :

"Sen Erayil'in (Ereğli) Enisdos Nektebine intaam verdin mi?"

"Verdim, ne olmuş?"

"Muallim beni çağırmış, oğlunu acele istiyorlar, intaamı kazandı, beni görsün dedi de onun için geldim. Haydi eşeğe bin, git köye..."

Elimdeki ucu nacaklı değnekle kardeşlerime vermek için çiğdem kazıp ceplerimi doldurdum... İkindi olunca ancak geldim köye. Evlerine vardığımda yirmi altı arkadaştan yedi kişi kazanmış. Öğretmene gelen listede bizim adlarımız da varmış. En kısa zamanda yola çıkmak gerekiyormuş.

Enstitüye, kar tipisi eserken 23 martta vardık. Millî Eğitim Bakanı ve yanında bazı büyüklerin okula geleceklerini duyduk ilk haber olarak. Bir iki gün sonra da geldiler. O gün öğleye kadar fidan çukuru kazmıştık. Okul binalarının önünden küçük bir kanalla geçen suda elimizi yıkarken geldi bakan. Bizi

topladı çevresine. Golf pantalonlu, urbasiyle bakan da bir insandı karşımızda. Hatırımızı sorduktan sonra cebinden çıkardığı saate baktı ve :

"Gelin yemeğe gidelim, orada konuşuruz. Yorgunsunuz, acıktınız. 7 den 12 ye kadar" dedi.

Yemekte hem yedik, hem de bazı şeyler yaptık. Önce bakan konuştu. Çabuk yetişmemiz, köylerin yaralarını sarmak için koşmamız gerektiğini... anlattı. Ağabeylerimiz şiirler okudular.

Öğle paydosundan sonra atelye yapısının duvar dibinde ders yapıyorduk. Hava günlük güneşlik. Dersimiz yurttaşlık bilgisi. Öğretmenimiz Mümtaz Bey dersi anlatmaktayken konuklar kümesi geldi. Bakan yoktu ama, boynunda fotoğraf makinası bulunan "Genel Müdür" dedikleri konuk en öndeydi. Dersin konusunu falan öğretmen kendilerine söyledikten sonra, biraz kendisi uğraşmak istediğini söylemesiyle bana "kalk" demesi bir oldu.

Dersin konusu şuydu : Devletin, vatandaşlara vatandaşların devlete karşı görevleri...

"Devletin vatandaşlara karşı görevleri nelerdir?" dedi genel müdür.

Ayağa kalktım ama, cevaplandıramadım müdürün sorusunu. Sustum kaldım. İyi-kötü bildiklerim vardı bu konuda. Bunlar gelmese de öğretmenim sorsaydı bu soruyu, söyleyecek çok sözüm vardı. Ama karşımda koskoca genel müdür ve düzinelerle konuk... Dersi bilmiyor değil, bunlara söz söyleme yol-

larını, nasıl söz söyleneceğini bilmiyordum. Ben kimdim, onlar kimdi...

"Otur!" dedi bana.

Öğretmene dönerek, kalın sesiyle, bizim ve konukların duyacağı şekilde şunları söyledi :

"Çocuğun konuşamamasını bir hatâ saymıyorum. Bunlar asırlardan beri sustukları için elbette birden bire konuşamazlar. Bunlara ilk öğreteceğiniz şey konuşturmak, konuşmalarını ve düşüncelerini söyleyebilmelerini sağlamak olmalıdır!"

Gerçekten, kitabın öğretici bir araç olarak kabul edildiği köy enstitülerinde, gazete ve dergilerin yanında bilhassa dünya edebiyatından seçilerek çevrilen klâsik eserlerin okunmasına büyük yer verilmiştir. Esaslı bir okuma alışkanlığının yanında deneme leriyle bilgilerin, serbest tartışma yoliyle fikirlerin pekişmesine verilen önem, değeri anlatılamıyacak kadar büyük olmuştur. Bizleri, ilkel demekle yanılmış olmıyacağımız bir hayatın içinden alan enstitüler benliğimize sindirdiği, okuma, çalışma, deneme, körü körüne inanmama alışkanlığını ve ulusal meselelere çare için çalışmayı her şeyin üstünde tutma karakterini vermeyi birinci plânda görev saymıştır...

Gözlerini öteki dünyaya dikmiş olan halkımızın hayat anlayışı, enstitülerden çıkan öğretmen ve sağlıkçılar elinde günden güne değişmiye, bu dünyaya yönelmiye başladı.. Asırlardır susmuş ve boş inanç-

ların esiri olarak kabuğuna çekilmiş insanların kafasına bilginin ışığı tutulunca, bir tepki başlamış, ilk eğitim ve halkı uyandırma kavgası bu tepkiye rağmen başarı ile sürdürülmüştür.

Bizim gibi halkını eğitim çarkından geçirmekte gecikmiş ülkelere en çıkar yol olarak bizim bu köy enstitüsü sistemimiz salık verilmiş ve oralardan gelen eğitkenler ibretle, imrenerek bu kurumların nasıl kurulduğunu, nasıl çalıştığını, bu sayede memleketimizin neler kazandığını incelemişler, hayranlıklarını gizleyememişlerdir. 1951 de Millî Eğitim Bakanlığınca uzman olarak Amerika'dan getirtilen Dr. Wafford "Köy enstitüleri, Türkiye'nin eğitim sahasında yaptığı hareketlerin en başarılısı ve başta gelenidir." dedi. Daha birçok yabancıları da zaman zaman kanılarını aynı şekilde söylediler.

Köy enstitüleri başlangıcıyle köylerimizin meseleleriyle fikir dünyamızın ilgisi de sağlanmış, köylerde çalışan binlerce öğretmen hem köylerin eğitim meselelerini ortaya getirmişlerdir, hem de bizzat bu meselelerin halledilmesi için çalışmışlardır.

Bugün tabiat ana en iyi eğitken olarak kabul edilmektedir. Köy enstitüleri kurulurken bu ilkeye bağlı kalınmış, bu kurumlar şehirlerin dışında kurulmuşlardır. Orada yetişecek öğretmen adaylarının sosyal bakımdan geri kalacaklarından başlayarak türlü yönlerden tenkid edenler, bugün Ortadoğu Üniversitesinin Ankara'dan kilometrelerce dışarda

kuruluşuna ses etmemektedirler. Dileriz ki bu susuş, kanılarının değişmesinden ileri gelmiş olsun. Çünkü, açık hava tiyatroları bile ihmal edilmeksizin, uygulama bahçesi, bağı, spor ve oyun alanı, yolları, her ihtiyacı karşılayacak yapılariyle köy enstitüleri, insan topluluklarının olağan bir çevre içinde eğitilebilecekleri ilkesine uygun olarak birer köy ya da küçük kent halinde kurulmuşlardır.

Bugün enstitülerin adları silinmiş, ilk öğretmen okulları sırasına katılmışlardır. Gönül diliyor ki, bu kurumlar kuruluşlarındaki hıza kavuşturularak verimleri artırılsın. Eski ruh yeniden yaratılsın orada. Köy kızları çevrelerinde bulunan okullara alınsınlar. Aydın karalarının, orada yetişenleri cahillikle ithamdan, sadece ezberle değil işle de uğraştıkları için "nalbant" olarak adlandırmaktan ve bu kurumlara da "esir kampı" demekten utanmaları zamanı gelmiştir.

Bugün memleketimizde iki tip öğretmen vardır. Birincisi "kültür" adı verdikleri kitabi bilgilerle beslenmiş olan ve okul çatısı altında bu bilgiyi yayan tip. İkinci tip öğretmen ise, 17 nisan 1940 da çıkan 3803 sayılı kanunla kurulan köy enstitüleri hareketinden sonra yetişmiş öğretmen tipi.

Köy enstitülerinden yetişen öğretmenlerin kitabi bilgi yönünden (ezberi kasdederek) yetersiz oldukları yolunda delilsiz dayanaksız yargılar sürüp git-

mektedir. Bu yargıyı biz de kabul ediyoruz. Köy enstitüleri robot değil, düşünen, düşündüğünü uygulayan nitelikte öğretmenler yetiştirmiştir. Ezbercilikten bu memleketin neler kazandığını ise birbirimize sormadan kestirebiliriz. Kültürün tanımını yapmıya kalkacak olursak, bunu daha çok bu kurumlardan çıkanlara yakıştırmamız gerektiği ortaya çıkar.

Ben bir Şükrü Harman tanırım. Nallıhan'ın Harami köyünü her yönden "yeşertmiş" ve köyün adını da değiştirerek Yeşil Yurt yapmıştır. Çifteler Köy Enstitüsünü bitirmiş olan bu arkadaş köye su gelmesi için çırpınmış, köyün iç olanaklariyle köye sağlık kaynağı bir su getirmiştir. Köylüler arasında iş birliği yaparak motorlu araçlar alınmasını ve bu araçları kullanacak otuz elemanın kendi öğrencilerinden, yani köy halkından olmasını, hepsini kursa göndererek sağlamıştır. Köylülerine kendini ve tutumunu çok sevdirmiştir. Bu sevgiyi iyiye kullanarak modern evlerden meydana gelen yepyeni bir mahalle kurdurmuştur. Bu evlerin yapımında elleriyle bizzat çalışarak ter dökenlerden birisi de Şükrü Harman'dır. Fidanları dikmek, sebze çeşitlerinden tutun da modern ahır ve kümes yapımıyle, bununla ilgili olarak damızlık hayvanlar teminiyle hayvan cinsini ıslah yoluna girmiş olan köy öğretmeni Harman, yıllardır sözü edilen, amaç bilinen en zor meseleleri çözmek üzeredir. Bu kültür değil de nedir? Yoksa kültür, bir aydınımızın yaptığı gibi, a-

ğılda meleyen taze kuzuları, horozlarının tiz sesleriyle, güneşin doğumunu iki pencereli evinden çıkan dumanla karşılayacak olan "hayalimizdeki köy" adlı bir yazı kaleme almak mıdır? Bir Köy Halk Kitaplığı kurarak kültürel ve sosyal alanda zamanımızın görüşünü düşünüşünü köye getirmek, köylüyü olumlu ilimlere inandırma yollarını aramak için çırpınan öğretmen, elbette bu işi de başaracaktır.

Meseleye inançla sarılmış olunduğunu göstermek yönünden bir iki örnek daha vermeden edemiyeceğim :

"Bu ne?"

"Ahır!"

"Bu?"

"Kümes!"

"Bu tavuk sürüsü?"

"Bizim."

"Bu fidanlar?"

"Ben diktim"

"Havuzu kim yaptı bahçenin ortasına?"

"Ben."

Vay anasını be!.. dememeli. İşte düne kadar düşü görülen meseleler kendiliğinden, sessizce çözülmiye başlamıştır. İş eğitimi ilkelerine göre kurulmuş ve öğrenci yetiştirmiş enstitülerde görülen, uygulanan her şey köye de girmiş, uygulanmıya başlanmıştır.

Ahırı, kümesi yapan, fidanları diken, sebzeyi ye-

tiştiren de öğretmen Ali Öztürk'tür. Fidanların arasını arı kovanlariyle dolduran, bahçeye aldığı su için, eli kolu sıvayıp havuzu yapan da Ali'dir.

Köylüler :

"Öğretmenden aldığımız yumurtalarla tavuklarımızın cinsi iyileşti ve çoğaldı. Sebze ekmeyi öğretmenden öğrendik, şeher pazarından getirmekten kurtulduk." demektedirler.

Karşı tepenin toprağını harıl harıl aktaran traktör de öğretmen Ali Öztürk'ün zeytin dikeceği yeri hazırlamaktadır...

Çalıştığı köylerle birlikte çevrelerindeki köylere de arıcılığı yayan Dursun Kara'lar, Ali Kılıç'lar var ki tanıdıklarım arasında, İstanbul Hilton oteli binlerce kilo balı onlardan almıştır. Bu konuda da köy öğretmenlerinin başarısını ne kadar övsek, bu başarılan işlerin memleket ekonomisinin geleceği ile ilişkisini ne denlü anlatsak azdır...

Bu öğretmenlerin kurdukları kitaplık ve edindikleri kitaplar karşısında da, ellerine basılı kâğıt almıyan "kültürlü aydınları" düşünüyor insan...

KÖY ENSTİTÜLERİ RUHU VE ÜLKÜSÜ

Biz çoğunlukla düşünmeden yargısını belirtmek eğiliminde olan bir toplumun bireyleriyiz. Davranışlardan çok dış görünüşler, biçimler ilgilendiriyor bizi. Böyle düşüne düşüne, gerçekten uzaklaşıyor, ufacık bir görüntüden tutun da yurt sorunlarına kadar her şeyi daracık açılardan görmiye alışıyoruz.

O hale geldiğimiz oluyor ki, toplumun kalıplaşmış kuralları bizi etkiliyor, usumuzun benimsemediği halde bir davranışı ya da bir düşünü beğenmek zorunda kalabiliyoruz. Usa yakın bir görünüşü, ya da görüşü benimsemek, karşıtını yadsımak da olağan geliyor. Bunun tek nedeni : alınan eğitimin yetersizliği, belli bir ereğe göre tam karakter verilmemesi, eğitim kurumlarında yurt sorumlarını kavra-

yacak, ülkü birliğini gençliğin benliğine sindirecek çevreyi yaratmayışımızdır.

Bana bu birkaç cümleyi söyleten örnekler var:

Tanıdığım bir eğitken kız var. Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdi. Sandıktan kader çekmek yöntemiyle Karadeniz bölgesinde G. iline atandı. Üzüntüsünden birkaç gün yemek yiyemedi, uyku uyuyamadı. Kendisine az dil dökmedim. Gidip görevine başladı. Tatil olmasından ötürü Ankara'yı görmiye geldi, yeniden "Nasıl işler?" dedim. "İnsan buraları görüp, burada yaşadıktan sonra oralarda yaşayamaz.." dedi. Şimdi yeni bir iş peşinde olması gerekir.

Bunun durumu, bir başka bayan eğitkeni hatırlattı: Adı geçen kurumda bulunuyordum. Yeni gelen bu arkadaşla aynı masada yemek yiyoruz. O midesinin tembellikten, gönlünün üzüntüden kurtulduğunu söylüyor, istekle yemek yiyor. Sevincini de belirtiyor: "Üç kere girdim, çok şükür bu kez sınavı kazandım. Şimdi böyle istekle yemek yiyebilir miydim? Düşümde görsem inanmazdım. O köylük yerler ne kokuyor ki insanda, istek koysun?"

Orta Anadolu'nun ufacık bir köyünde dört yıl çalışmış arkadaşım. Sevincinde haklı. Sınavla bir yüksek okula girerek, öğrenimini sürdürmek de hakkı. Ama bütün bunlar yurt sorumlarına, eğitimi engelleyen şartlara daha bir hızla saldırmak, alacağımız yeni ruhla çevremizi etkilemek yönünden değerlidir. Olması, yapılması gereken bir ileriye yü-

rüyüş. Eğitim yoliyle çözülmesi gereken sorumları orada bırakıp ülkümüzü kafamızdan çıkarıp atarak kaçınca iş değişiyor. Bunun sorumlusu elbette oradan kaçan, iyi şartlara kavuşan ve bu haline sevinen kişi değildir. Şartlarımızla gerçeklerimizle bağdaştırılamıyan, bilgi adını vererek birtakım şeyleri ezberletmekten başka işe yaramıyan eğitim sistemindedir kusur. Arkadaşımla şöyle konuştuk sonra :

"Aman Hocanım, o kadar kötülemeyin köyleri, orda da yaşayanlar var."

"Amanı zamanı yok kardeşim, çektiğimi ben bilirim. Et bulamazken ekmek de bulamaz oldum ben oralarda."

"Demeyin?."

"Demesi mi var. Yaşanacak yer mi oraları? Canıma tak dediydi gayri. Bit bir yandan, bir yandan gıdasızlık, öksürük..."

"Kazanamasaydın?"

"Doktoru tuttuydum. Üstüste rapor alıp baharı evimizde geçirecektim. Allah yüzüme baktı."

"Dilerim öyle sıkıntılara düşmezsin bundangilli."

"Niçin geldim buraya. İyi bir şehirde lise öğretmeni olmak, rahatça yaşamak istiyorum, insanca."

"Orada bırakıp geldiklerini düşünmez misin?"

"Amaaan, peygamber miyim ümmet koruyacak, ne olurlarsa olsunlar. Ama sınavı kazanamıyan bir

arkadaşım kaldı oradaki köylerde, gelecek yıl onlar da kazanırlar inşallah."

'İnşallah."

"Ben aslında köylüleri çok severim. Ama onlar beni anlamadılar, çok cahiller bir kere.."

O günlerde hocanım ping-pong oynamıya başladı. Daracık eteklikler, renkli giysilere büründü. Yüzündeki çiller kısa zamanda kayboldu.

Yurdumuzda işyar olarak çalışanlar arasında yoksunluklarla pençeleşmek muhakkak ki en çok öğretmenlere düşüyor. Devlet eliyle köylere yollanan tek ışık öğretmendir. (Bir de İmam - Hatip okulunu bitiren aydınlar yollanacak (!) Bu ışıklar zamanla daha çeşitlenecek, köyler daha çok aydınlanacaktır. Ama bu aydınlığı, orada gün sayan, ayrılmak için fırsat arayan öğretmen vermiyecektir. Hükûmetin iyi yaşama olanaklarını oralara götürerek işyarların tutunmasını sağlaması akla gelebilirse de, iş pekiştirilerek verilmiş ülkücü ruhtadır. Ötedenberi işin bu yönü, örnekler olduğu halde düşünülememiş. Anadolu'da öğretmenlerin durmaması oraya gitmemeleri konu olunca, orada otel, lokanta, sinema, gazino, okuma salonu... devletçe yaptırılmalı, sonra oraya giden işyardan iş beklemeli diye kesip atılmıştır. Devletçe ve milletçe bu olanaklar köyde ya da kentte yetiştirilebilir ama, derde derman olurlar mı? Köyden kaçan öğretmen, yüksek öğrenim yaptıktan sonra lisede çalışmak istiyor. Lisede bulabilecek mi ara-

dığını? Sanmam. Nitekim ilk baştan andığım arkadaş bir liseye atanmış durumda, o da liseyi, lisesi olan yeri beğenmiyor. Gene ikinci arkadaş, köylüleri çok sevdiğini söylüyor. Yazık ki köylüler onu anlamamışlar. Bir kere çok cahilmiş köylüler. Oldu olacak, devletten, kuytu yerlere sinema v.s. gibi aydın kişiyi tatmin ederek orada tutacak kuruluşlar yaptırmasını isterken, her şeyden önce, tezelden halkı da cahillikten kurtarıp ondan sonra halkın işlerini yapacak görevlileri yollamasını istemeli... Görsün o zaman nasıl gidilirmiş...

Dertlerimize dermanı hep uzaklarda aradığımızdan değil mi çektiklerimiz? Oysa uzağa gitmeden de ilk eğitimi kurtarabiliriz. Yalnız on iki yıl önceye gitmek yeter. Köy enstitülerini eski şekliyle canlandırıp, o hızla işe girişmek... Toprağa bağlı öğretmen, şartları bilen yerli öğretmen, bazılarının medeniyet dedikleri karın ve kafa doyurmıyan şeylerin hasretini çekmiyen öğretmen, okuyan, köyün hayatına karışan, eli nasırlı, alnı terli, kafası eliyle birleşen öğretmen... Sayıları da ölçülü değil, binlerce...

KUTLUÖZ KÖYÜNÜN EĞİTMENİ

Kutluöz köyünün eğitmeni Durmuş dersliğe girdi. Ellerini ovalamıya başladı. Gözü dışardaydı. "Ben eve kadar gidip geleceğim" dedi. Gitti geldi. Elinde bir torba vardı. İçinden çöpleri çıkardı, aritmetik dersine başladı. Dersi bir güzel yürüttü. Sonra da bana: "Bu çöpleri kurstayken yaptım, buraya getirdim. Araçsız ders yapmamamızı söyledi öğretmenlerimiz" dedi. Onlara, işe yarayan yaramıyan bir sürü öğretim yönteminden söz açıp kafasını karıştırmamışlardı. Çöplerden ve taşlardan yararlanarak ders yapacak, yaptığı öğretimi çocukların günlük hayatlariyle bağdaşır şekilde yürütecekti.

Köyün işlerini de basit yollardan, kurstan getirdiği örneklere göre iyiye götürmiye çalışacak, ama

hiçbir zaman işi lâfa boğmıyacaktı. Lâfsız iş ilkesini yedi aylık kursta tek ilke olarak öğrenmişti. Daha doğrusu önceden bildiği bir gerçek onda da pekiştirilmişti.

Derslikte çocuklara gerekli bilgileri öğretirken, tarım derslerinde ve ders dışı zamanlarda da okulun bahçesine badem dikti. Suyu şimdilik getiremedikleri için, ağaçların köklerine testi koyup dökülen suyu doğrudan doğruya köke ulaştırarak ağaçları yetiştirdi. Ağaç dikmede, aşılamada komşularına gerekli yardımı yaptı. Nasıl aşı yapacaklarını gösterdi. Her bahçede adını yeni duydukları fidanlar büyümekteydi.

Yıllardan sonra köye geldiğimde ağaçlar yetişmiş, meyvaya durmuştu. Çocukların çoğu üç sınıflı eğitmende okuduktan sonra köy enstitüsüne gitmiş, ilk kısımdan sonra orta kısmı da orada bitirerek öğretmen olmuşlardı. Ama Eğitmen Durmuş'un köylü yanında adı gittikçe yüceliyordu. İlk yıl sezdirmediği bir çalışmasına, onun sonucu olarak başarılarına tanık oldum gene :

Kimin bir derdi olsa eğitmene koşuyordu. Başı ağrıyan, bir fikir danışacak olan, dilekçe yazdıracak olan...

Köylülerden biri şöyle diyordu :

"Aha bizim bu Durmuş eğitmen var ya, Osmanlıda bir eşi ya bulunur ya bulunmaz. Aklının ermediği hiçbir şey yok. Şeherdeki istidacının yazdığı iş

görmüyor da bizim eğitmenin yazdığı istidalar her kapıyı açıyor, her âmiri düşündürüyor. Kanunların tam özünü biliyor. Abukatlar hiç kalır yanında."

Anlattıklarına göre, eğitmenin güzel yazısını, düzgün cümlelerini görünce kaymakam da çok beğenmiş. Durmuş eğitmenden gelen dilekçelerin işlem görmesi için hemen emirler vermiş.

Bir doğum - ölüm belgesi, herhangi bir tutanak yazmak v.s. ne olursa olsun en iyi şekilde yapmakta Durmuş. Asker ocağında okuma yazma öğrenip çavuş olduktan sonra kursa gidip yedi ay kalan Durmuş yapıyor hep bunları.

Köy enstitüleri fikri ortada yokken daha, 1936 da çıkan bir kanunla kurulmuştu Durmuş'ların okuduğu Eğitmen Kursları. Tarım işlerinin kolaylıkla yapılabileceği çevrelerde açılmaktaydı bu kurslar. Kurslarda kültür derslerinin yanında tarım, sanat ve inşaat çalışmaları da yer almaktaydı. Gidecekleri köyün eğitim - öğretim işinden başka, tarım alanında da fennî bakımdan önderlik edecek şekilde yetişiyorlardı. Köy hayatını ilgilendiren pratik tarım işlerinde olduğu kadar devlet daireleriyle ilgili yazışmalarda da köylüye rehberlik edeceklerdi. Bu kurslar köy enstitülerinin temeli olmuşlardır. Köy enstitüleri sonradan bu kursların açıldıkları yerlerde çalışmaya başlamışlar. Eğitmen Kursları da enstitülerin bir kolu olarak aynı şekilde sürdürülmüştür.

Şimdi Durmuş'un güzel dilekçe yazmasının, tu-

tanak yazmasının sırrını söyleyim; "Dağarcık" denen bir defter tutuyordu eğitmenler. O defterlere, köyde kendilerinin işine yarayacak her şeyin bir örneği, açıklamalarla yazdırılıyordu. Ama, Durmuş, işin içyüzünü kimseye söylememekle ilgiyi üzerinde tutmuş. Kendisine bir iş için baş vuranlar, cevaplarını hep bir gün sonra alırlarmış. O gece Durmuş "Dağarcık" ı karıştırır, hazırlayacağını örneğine uygun hazırlar, sabah olunca verirmiş.

"Sakın söylemeyin, öğrenirlerse yaptıklarım gözden düşer" diyordu.

Ben neden seviniyorum. Sanki köyleri bunlar, bu çalışmayla değiştirebilirler mi? Değiştiremezler ama, onların ne kadar gerekli olduklarını yadsıyamayız. Unutmayalım, bugün o eğitmenler meslekten uzaklaştırılmışlardır. Yer yer pek az sayıda eğitmen görevlerinde bırakılmışlardır. Eskiler gitti, yenileri de gelmiyecek...

İki arkadaşımla birlikte yola çıkıp bir köye gittik. Köyün okulu var, öğretmeni yoktu. Yetişmediği için verememişler öğretmen. Okulun bahçesinde kavak ve meyva ağaçları vardı. Arkadaşlarımdan biri:

"Bu okulda mutlaka eğitmen çalışmış" dedi.

"Nereden biliyorsun?" diye sorduk.

"Görmüyor musun ağaçları; bunları eğitmen diker, eğitmen yetiştirir, başkası değil. Ben Türkiye'de on il gezdim, nereye, hangi köye gitmiş de orada

böyle ağaçlandırılmış bir okul bahçesi görmüşsem, hepsini eğitmenlerin yaptığını öğrenmişimdir."

Oracıkta oturan köy bekçisine sordum :

"Kim dikmişti bu ağaçları?"

"Bizim eğitmen."

"Şimdi nerede?"

"İşten el çektirdiler. Adana'ya çapa çapalamaya gitti..."

KÖYLERİMİZ İÇİN BAYAN ÖĞRETMEN

Bir kasaba ilkokulunde dersliğe giriyorum. Girer girmez, kan beynime fışkırıyor: Bir yandaki sıralarda erkek öğrenciler, öte yandaki sıralarda kız öğrenciler oturuyorlar. Öteki dersliklere giriyorum, gene öyle oturuyorlar. Soruyorum ilgili öğretmenlere neden böyle yaptıklarını, "muhit böyle istiyor" diye sudan bir şey söylüyorlar. Çevrenin böyle bir ayrım yapılarak öğretimin sürdürülmesini istediğini kabul etsek de zararlarını görmemezlik edemeyiz. Okul öncesi bir arada oynayan çocukları, buraya gelince hemen ayrı yerlere oturtmak gülünç, gülünç olduğu kadar da acıdır.

Etle tırnağı ayırmaktan farkı ne çocukları böyle ayırmanın? Lâf başında da okulun, hayatın bir

parçası olduğunu söyler dururuz. Ayrı oturmakla onları hem birbirinden, hem hayattan koparıp aldığımızı neden düşünmeyiz? Okulda bulundukları saatler dışında gene bir arada oynamak, çalışmak o çocuklar için kaçınamıyacakları bir tabiat yasasıdır. Okula gelince de ayrı oturmak? Kafalarında okulun hayatla ilgisi olmıyan, yasaların koyduğu zorunluluk yüzünden belli bir süre için gidilecek sıkıcı bir yer olduğu kendiliğinden yerleşmiyor mu? Ondan sonra da basarız bağırtıyı: Yok efendim, okullarımız hayat adamı yetiştirmiyor, okumuşlar hayata atılınca apışıp kalıyorlar. Yok efendim gençlerde ahlâk kalmadı, öğrenciler sinemaya kaçıyor, v.s.

Gerçi kızlarımızın da erkekler gibi öğrenimin verilerinden yararlanacakları yasalarla saptanmış haklardandır. Türkiye'de kadınlar erkeklerle eşit haklara, çoktan kavuşmuşlardır. Fakat, kızla erkeğin aynı çatı altında öğrenim yapmasını bir türlü olağan karşılayamıyoruz. Yurdumuzun geleceği yönünden işi ele alsak ne yapacağımız kendiliğinden ortaya çıkar. Biz yurdun geleceğinden çok, geçici olarak halk oyunu avutucu, küçük çıkarlarla ilgili oluşları tutar gibiyiz. Bu yüzdendir ki Avrupa'da çok önceden ele alınmış olan kızları okutma sorumu bizde ancak, o da korka korka Tanzimat'ta ele alınabilmiştir. O zaman açılan kız rüştiyeleri ve rüştiyelerin çalışmalarını tamamlamak için kurulan İstanbul Kız Öğretmen Okulu uzun bir süre geliştirilememiş, halkın

bağımsızlığından korkan Maarif Nezareti işe gereği gibi sarılamamıştır. Bazı düşünürlerin İkinci Meşrutiyet'in ilânı yıllarında Türk kadınının eğitilmesi üzerinde önemle durmaları bir yana konursa, bütün engellere göğüs gererek devrimleri gerçekleştiren ölmez Atatürk, Türk kadınının insanlık haklarına karışmasını da gerçekleştirmiş ve kızlarımızın eğitim olanaklarına geniş ölçüde kavuşmaları mümkün olmuştur. Bugün kızlarımızı öğrenim hakkına kavuşturmak diye bir derdimiz yoktur. Derdimiz, ilk okula kız öğrencinin de - özellikle köylerde - erkek öğrenci gibi eksiksiz gelmesinin sağlanması...

Bir de köy kızlarının ilkokuldan sonra öğretim - eğitim görerek uyanmalarının sağlanması. Günümüzde bu olanak köy kızları için yoktur.

Bu konuda da söz gene köy enstitülerine geliyor. Bugün köy enstitüleri diye bir kurum yurtta yok. Yeni adları ilk öğretmen okulu. Önemli olan adın değişmesi değil. Oraya şehir çocuklarının alınması da o kadar önemli değil. Yurdun geleceği bakımından gelecek kuşakların daha iyi yetiştirilip eğitilmesi bakımından o kurumlarda kızla erkeğin ayrılmasıdır önemli olan. Neden? Ayrı okusalar, çok şey mi yitirirler? Gerçekten, akla vurulursa, ayrı okumakla çok şey yitirmiyecekleri sonucuna varılabilir de... Ama böyle bir iyimserliğe kapılabilmek için hiç olmazsa köy kızlarının erkeklerden ayrı da olsa okumakta olmaları gerekir. Oysa, eskiden köy-

lerde ilk okulu bitiren kızların aranıp enstitüye getirilerek eğitilip köye öğretmen edilmesine karşılık, şimdi bir - ikisi kızlar için ayrıldı bu kurumların. Maraş'taki ya da Kars'taki bir köylü yurttaş, eskiden zorla da olsa kızını okutmak için enstitüye yolluyordu. Enstitü herkesin kendi çevresinde vardı bir tane. Kızının değil, oğlunun okumasına gereken anlamı vermiyen köylü baba, kalkar da Trabzon, ya da Bolu'daki kızlara özel okula Maraş'tan kızını yollar mı? Oysa ne kadar gerekli köy kızlarının okuması, gene köye öğretmen olması.

Fırsat kollayarak köyü terketmeyi düşünmiyen, köy çevresinden alınarak yetişmiş bir bayan öğretmenin köy için ne denli gerekli olduğunu, uyanık Türk anasının hasretini çeken herkes kabul eder. Bir meslekdaşiyle hayat birleştirince de iki kanatlı bir önder durumuna girerler ki önlerinde dağlar dayanmaz. Ben bir Naciye tanırım onlardan, köyün kızıyle karısiyle kaynaşıp çocuk bakımından tutun bir mintan, bir entari dikişine kadar onları yetiştiren, kafalarındaki donmuş inançlarını karıştıran... Bir Dürdane bilirim, bir Sadiye bilirim aynı çevrenin iki köyünde yaz kış ayrılmadan dikiş, yemek yapma, hazırlama, çocuk bakımı kursları açarak, bir yandan kendi yazdıkları piyesleri de oynattıkları temsiller vererek bir şeyler katan köy hayatına. Ülkü yolunda sevinen. Bir Şehnaz tanırım, önce evlerinde, sonra köyde ve çevrede bağnazlığın köküne

kibrit suyu dökmek için saldıran.

Enstitülerde eli kafayı birleştirerek çalışmalar yapmak esasına uygun bir tutum da herkesin bir müzik aracını çalmasıydı. Şehnaz da mandolin çalmayı öğrenmiş. Köye gelince ilk işi bunu kardeşine öğretmek olmuş. Sonra da ana - babasının karşı çıkmalarına aldırmıyarak evde bu aracı zaman zaman çalmakta ısrar etmiş. Gün gelmiş ki anası yalvarmıya, babası yakarmıya başlamışlar, bir türkü çalması için. Komşular da öyle. Şehnaz tertemiz entari önlük giyiniyor, çevresindekiler de yadırgamadan kısa zamanda aynı şeyleri giymedeler... Saçını başını kapatmamak da yayılmış.

Bir akşam bütün komşuların bulunduğu bir toplantıda Şehnaz türküler çaldı, söyledi. Hiç kimsede bağnazlık duygusuna benzer bir belirti yoktu.

Şehnaz okuyordu da. Aynı köyde enstitülü bir bayan arkadaşiyle birlikte çalışıyorlar, çalışıyorlardı. Köylüye yararlı olurken kendilerini de düşünüyorlar; ne edip edip iki tane günlük gazete getirtiyorlar, en iyi kitapları ısmarlıyorlar, okuyorlardı. Gönül, her Türk köyünde onlardan en az bir tane olmasını öyle çok istiyor ki. Yazık ki köprü yıkık. Küçük Şehnaz'lar ilkokulu bitirseler bile bir yere kıpırdayamıyorlar artık.

Cinsel yönden alın, dinsel yönden alın, sosyal yönden alın, ne yönden alırsanız alın, bütün şartlar kadınla erkeği hayatta omuz omuza bulunmıya zor-

lamaktadır. En tehlikesizi, sosyal hayata en uygun şekli eğitilirken de, yaşarken de bir arada bulunmalarıdır. Öteki cinse karşı anlayış ve saygıyla davranışı sağlamak, arkadaşlığı ve ahlâkı kurtarmak ancak kız erkek yanyana iken mümkündür. Bu hususların göz önünde tutulmaması ve nedenlerini bir türlü anlayamadığımız kararlarla enstitülerden kızların ayrılmasına yalnız yanmakla kalmıyor, döğünüyor insan...

SÖZÜ BALLA KESEN BİR ENSTİTÜLÜ

Bir arkadaşla tartıştık. Köy enstitülerinden çıkanlara görgüsüz deyip dayatıyor. Bu hafta aynı öğretmenler için cahil diyordu. Yazdığı bir kitap dizilmiş, basılmış olarak ilk forma elindeydi. Kâğıdın fazla gideceğinden yakınıyordu. "Büyük puntolarla dizdirmeseniz biraz daha az gider kâğıt" demiş bulundum. Ne dese beğenirsiniz. "İyi diyorsun ama bu kitap bir öğretim kitabıdır ve bunu köy enstitüsü mezunları da okuyacaklardır. O bakımdan küçük harflerle dizilmesi doğru olmazdı."

"Onların gözü daha mı az görür?"

"Görmez ama ne olsa..." ekip yaymaya başlamıştı arkadaşım. Gerçi bugün beni kutladı o söylediklerim için. "Senin kitabını okuyacak olanlar ge-

ne de o beğenmediklerindir" demiştim. Gerçekten de çevrede bulunan enstitü çıkışlı arkadaşlar kitaptan birer tane edinmişler. Küçük gelirlerinden kitaba para ayırmak her zaman yaptıkları bir şey. Yazarın söylediğine göre, telefon ettiği, gidip rica ettiği şehir okullarında hiç kimse kitabın yüzüne bakmamış. Kitabınızı gene onlar okur okursa, dememi öğretmenlerin davranışı doğruladığı için kutluyordu beni. Ama bu kez de görgüsüzler diye tutturuyor, şurdan çıkanlar, burdan çıkanlar olarak eğitkenleri ikiye ayırıyordu. Ne kadar iyi örnek görse kulaktan dolma edindiği bilgileri değiştiremiyordu. Ona söz anlatmanın olanaksızlığını anlayınca kestim sözü. İnsanların hareketlerini olur olmaz sınırlar içine alarak kendi görüşüne göre görgü kuralları yaratanları düşünerek yürüdüm aşağı doğru. Ah şu köy enstitüsü çıkışlı öğretmenler, On altı yıl oldu bilgisiz, görgüsüz diye adlandırılalı. Onların ülkücülüğünü kamçılamaktan başka bir işe de yaramadı bu dipsiz fikirler.

Bu düşünceler içinde yürürken Kıbrıs haritasına benzer bir şey gözüme çarptı vitrinde. Yaklaştım, gerçekten bir Kıbrıs haritası şekli vardı ama bu bir bal gömeciydi. İçeri girip sordum. Bir öğretmenin arıları yapmış bu baldan haritayı. Öğretmenin de oralarda olduğunu söylediler. Kısa bir süre içinde tanıştık. Dilim sürçtü :

"Baldan nasıl yaptınız bu haritayı?" deyivermişim.

"Ben değil, arılarım yaptı" dedi.

"Arılar bizlerden çalışkan, bizlerden akıllı. Hem bu haritayı yapmıya çalıştıkları günlerde onlara sık sık radyodan müzik dinletmem gerekmişti. Müzikten çok hazlanıyorlar. Müziği duyduklarında çalışmaları daha bir kıvraklaşıyor."

Öğretmen arkadaş, Çankırı'nın Bozkuş köyünden İlyas Pınarbaşı idi. Oradaki köylüleri ona kısaca "Ellez" diyorlardı. Ellez, bugün kendinin, arılarının bulunduğu köy okulunu nelikle bitirdiğini anlatmakla bitiremiyor. Uzun hikâye... Sonra köy enstitüsüne gitmiş. Köy enstitüsünde aldığı eğitimdir ki, Ellez'i Ellez yapmış. Enstitüye girdiği ilk günden başlayıp arılarla yakın ilgi kurarak modern bir arıcı olmuş.

"Köyünde ne kadar arın var Ellez?"

"Kırk kovanım var."

"Ne kadar bal alıyorsun ortalama?"

"İki bin kilo kadar."

"Öyleyse" diyorum "epey para tutar. Maaşları gölgede bırakır balın parası. Köy enstitülerinde kitap kültürü dışında arıcılık, bağcılık, hayvancılık v.s. kültürlerine de önem verilmesi ne kadar yerindeymiş değil mi?"

"Yerinde demek de söz mü? Enstitü demek hayat demekti, hayat adamı yetiştiren yer demekti.

Ben sonradan Yüksek Köy Enstitüsü'nü de bitirdim. Maaşım baremin kırkındadır. Gülünç değil mi? Ama hiç düşünmem işin para tarafını. Benim tanıdığım bölgede düzinelerle öğretmen arkadaş benim durumumdadır. Köy enstitüleri sistemi bozulmasaydı her öğretmen öyle olurdu. Yazık ki bizim gibi eskilerden gayrisi elini soğuk sudan çıkarıp sıcak suya sokmuyor.»

"Birçok arkadaşlarınızın da sizin durumunuzda olduğunu söyledin, isim verebilir misin? Sonracığıma, yeni öğretmenlerin eski tip memur durumunda olduklarını söyledin, onlar da arıcılık yapsa işin tadı bozulmaz mı, arıcılık yapmıya elverişli olmıyan bölgeler yok mu?"

"İsim mi? Ohooo, İbrahim, Hamza, Kasım Taş, Mehmet Doğan, İsmail Avcı, Baha Bilmez, Muhsin Ünsal... Daha sayayım mı? Efendim, herkes arıcılık yapsa da olur ya, yerine göre elmacılık, zeytincilik, koyunculuk yapanlar da var. Kendiliğinden bir düzen alıyor bu işler. Arıcılığı söktüremesem rendeyi keseri alır, köylünün kapısını penceresini yapardım. Gene de yapıyorum. O da olmasa demircilik, sobacılık yaparım."

"Kaç tane sanat bu böyle?"

"Enstitü mezunu demek kafasında örümcek ağı gibi bir teşkilât olan adam demektir. Bedri Rahmi'nin bir resmi vardı görmedin mi, söylediğim gibi bir ka-

fa içi yapmış, altına da "Bir Enstitülü başı" yazmıştı."

"Çok güzel Ellez Bey, madem ki açtın, kitap dergi okuyor musun? Bedri Rahmi'yi kovuşturduğuna göre?"

"Benim birinci işim okumak desem olur. Bütün dergileri takip ederim. **Türk Dili, Yeditepe, Varlık, Yaprak**... Hepsini ciltliyorum."

"Benim **Yaprak** koleksiyonu eksik, yeniden okumak istiyorum, emanet eder misin."

"Köye gelir, orada okursun."

"Okumadığından zaten şüphe etmezdim Ellez. Bizler için cahil, görgüsüz diyenler var, onlara ne dersin?"

"Halep ordaysa arşın burda kardaşım, gelsinler imtihan olalım. Kuru lâfa karnımızı doyurdular»

Kafamda bin bir düşünce cirit oynuyor. Konuşacağım, soracağım o kadar çok ki. Çevresine yaptığı etki ne ola Ellez'in, diye düşünüyorum. Soruyorum kendine: "Köyünüzde ne gibi değişiklikler yapabildiniz?"

"Köyde benim karışmadığım iş olmaz. Zorla katarlar. Öküzü hastalanan bana koşar, çocuğu hastalanan bana koşar. İnşaat mühendisi gibi köyün yollarını ben düzelttim. Demiri kırılanın demirini yaparım çifti yürür, gönlü kırılanın gönlünü yaparım sevinir. Köyün hocası, kadısı, kaymakamı. Okul işliğinde çocuklara demircilik, kalaycılık, bakırcılık,

sobacılık öğretirim. Bu işlerin ustasıdır şimdi onlar köyde."

"Sözünü kestim..." dememe kalmadı parmağı ağzımdaydı. Meğersem ben, sözünü balla kestim dememişim de salt "sözünü kestim" demiye yeltenmişim. Ağzıma balı sürdükten sonra "Sözünü balla kestim" dedi ve ekledi: "Söz böyle kesilir."

"Sözünü balla kestim Ellez, bu yaptığınız arıcılık eskiden var mıydı çevrenizde, şimdi yayma durumunuz nedir, diyecektim de?"

"Bizim köy elli evli. Ben okumıya başladığımda eski sistem iki petek olduğunu hatırlıyorum köyde. Şimdi yüzden fazla fennî kovan var. Kovanların hepsini ben yaptım, dağıttım. Önceleri çok zorluk çektim ama: Arılarımı çalıp suya basmıya başladılar bal almak için. Sonra köylüleri topladım, hepsine birer ekmeğin üstüne bal koyarak dağıttım ve kovandan bal nasıl alındığını gösterdim. Canınız bal isteyince ya bana gelin, ya da arıyı çalmadan kovandan bu şekilde çıkarın, dedim. O gün bugündür arılarıma dokunmazlar. Hepsi arıcı oldu zaten. On iki yıldanberi bulunduğum bölgeye fennî kovan sokulması için uğraşırım. Bal süzme makineleri yaptım elimle, dağıttım kolaylık olsun diye. Geceler boyunca sepetten kovana arı aktardım yenilik girsin diye. Arıcı çoğaldığı için arıların yayılacağı yer daraldı şimdi. Arıları bir taşıta yükleyerek yaylımın bol olduğu kıra bayıra gidiyorlar mevsim gelince. Bana da sitem

ediyorlar: "Herkese öğrettin de yaylım bulamaz olduk" diye.

Sevincimden başım dönüyor. İnsan bu kadar çok yönlü yetişir mi diyerek şakadan ben de sitem ediyorum Ellez'e. Sonra ayrılırken gene şakadan ekliyorum: "Nazar değer karışmam, herkese anlatma."

"Ben ne anlattım ki, köye gel de arıların vızıltısından dinle işin aslını..." diyor.

DEĞİŞEN

1956 ağustosunun ortası. Güneş tam bizi nişan almış herhalde, terliyor, kavruluyoruz açık kamyonun üstünde. Kollarım cayır cayır yanıyor. Kimbilir kaçıncı olarak deri değiştirecek bu yanma yüzünden. Hele alnım. Güneş okunu oraya uzattı ve hiç çekmiyor. Kıpırdamanın, yer ya da yön değiştirmenin olanağı yok. Yarısı yirmi beş var şu küçücük karoserin içine istif edilenlerin. Kuvvetsizce esen yel de biber ekiyor sıcaklığın üstüne. Bereket versin hareket halindeyiz. Köyleri, dereleri, tepeleri geride bırakıp geçiyoruz hızla. Ne kadar sıkıcı olsa, gitmekte olan insanın canı sıkılmıyor yolda. Hele böylesi gidişte can sıkıntısının işi yok da bizi mi bulacak. Bulsa da yaklaşamaz. Köşenin birinde kavga edenler değnek değ-

neğe gelirken, çuvaldan kocaman elmaları seçerek taş vurur gibi vurup güldürmiye, onları "değer mi bu yaptığınız şu güzel yolculukta?" diye düşünmiye yönetenler var. Yolcuların en az yarısı türkü söylüyor ama gene herkes kendi söylediğini dinliyor. Zaten anlaşılması güç, hepsi kürtçe. En gür çıkıp ötekileri bastıran ses, elma çuvallarının sahibinin sesi, şöfor yerinde, elmalarının başına gelenden habersiz, "Hello mello mellome.." deyip duruyor...

İskele, Şahgeldi ve Canik köylerini geçtik çoktan. Bataklıkların bir sağından gidiyoruz bir solundan, çok güzel bir yol yayılıyor. Bitmek üzere. Diyor ki yanıbaşımda ayaklarını dışarı sarkıtarak oturan şöfor yardımcısı:

"Daha düne kadar buralardan geçen her araba çamura gömülmeden geçemezdi. Köylülerin hususi camızları vardı kamyon çıkarmaya. Van — Erciş arasını üç günde zor giderdik. Hele şu yol bir tamamlansın..."

Mahibent köprüsünü geçince öğretmen okulu göründü. Eski adiyle köy enstitüsü. Bir yanını göl, bir yanını yemyeşil tarlalar çevirmiş, insanın içi açılıyor ta geriden görünce. Dört gündür bu çevredeyim, uyku durak yok. İnsan memleketini tanımak için yola çıkınca, çektikleri tad oluyor ağzına. Dün öğlen Başkale'nin sınır köyleri, bugün Ernis. Kafamdaki bulanıklık daha geçmedi. Geçmez de. Neydi o Nobrin, Tavik, Soradur, Ganisbi, Zapbaşı Eğrisup...

köylerinin kuruluğu.. Onların durumu için söyleyeceklerim buraya sığmaz.

Okula ayrılan yola gelince şoför yerinin üstünü takırdattı yardımcı, indim.

Yürüdüm bayır aşağı. Şöyle az çekecek, tatlıca yürünecek bir yol. Okul gölün kıyısında koskoca bir bük'e yerleşmiş. Yirmi birden bir tanesi.

Anılarım başıma üşüşüyor yürürken. Kabarıyor duygularım. Derdimiz günümüz köylerimizi köy etmek; oyunumuz, türkümüz hep oradan ve orası içindi:

Aynı yolda aynı emek
Gönüllerde bir tek dilek:
Türk köyünü önde görmek,
Türk köyünü önde görmek!

Bu aşk ile çıkmıştık yolun turabına. Köyleri fethedecektik. Enstitüler bizi fethetmişti önce. Kendi doğup büyüdüğümüz toprağı ve bu toprağa bağlı insanları, kendi ana babamızı yani, uyandıracak, tam yaşayan insanlar durumuna getirecektik. Topraksa, yalnız uğrunda ölenlerin varlığınca değil, üstünde onu gereken şekilde modern teknikle işleyenler ölçüsünde de vatan olurdu... Bu da önce, kafaların boş inanlardan temizlenerek hayata bağlanmasiyle mümkündü.

Fakat önce bizim kafalarımız düşünmeye alışacaktı burada. Önce biz aydınlanacaktık. Kara cahil

yığınların arasına birer kıvılcım olarak karışacaktık. Bu gidiş, bu yolculuk en uzak köye kadardı... Ama başaracaktık.

"Başarırız kavgamızı
Başarırız kavgamızı"

diye bitiyordu marşımız.

Enstitüleri, biz ilişkinleri kurduk. Çalıştık. Okuduk. Yazdık. Düşündük. İnsan olarak varlığımızın anlamını kavradık.

Eski yerlerinde, tabiatın ortasında varlıkları olduğu gibi duran enstitülerin adı değişti sonra. Varsın değişsin adı. Mühim olan ad mı sanki?

Elbette ad değil mühim olan. Acaba enstitülerde adlarından başka değişen yanlar var mı? diye düşündüm hep yol boyunca.

Nizamiye kapısında bir öğrenci karşıladı beni. Öğrencilerin çoğunlukla yaz tatili için okuldan ayrıldıklarını, az sayıda kalanlar olduğunu söyledi.

Yürüdük.

Yapıların önüne gelince, çiçekler arasındaki ağaçların gölgesinde oturan bir kümeye yaklaştım.

Masanın başında bir genç kalkarak:

"Hoşgeldiniz, ben uygulama öğretmeni Ali!" dedi.

Konuştu. Kendisi başka bir köy enstitüsü çıkışlıydı.

"Ne var ne yok okulunuzda?"

"Valla güzellik var. İyilik, hoşluk. Başka ne olsun."

"İyi. Sevindim."

"Ben de öyle seviniyorum ki, şu enstitülerin öğretmen okulu haline gelmesi çok iyi oldu. Ama tam olarak değiştirmeli ve eski idarecileri de uzaklaştırarak huzura ermeli."

Ali Bey neden bu yönden dem vurdu bilmem. Ben kirli ve bitkindim. Göle girmek istiyordum. Gölün tadını, öte kıyısından, Tatvan'dan biliyordum. Hele yolcu için birebir. Bir ovalanırsın kendi kendine. Soda köpürür. Tertemiz çıkarsın.

Birlikte girdik göle.

Gezdik sonra. Ders programını gösterdi. Çok özenilmişti. Sarı renkli mantarlarla türkçe, beyazla matematik... gösterilmişti. Evler de, öğretmenler de çok rahatlardı. Müzik salonundan çıkarken bir öğrenciyle karşılaştık. Öğrenci başkanıymış. Çoruh'un Şavşat'ından. İlceli. Hem gezdik, hem konuştuk Mehmet'le. Ali Bey'in demin söylediklerini anlattım.

"Ben 1950'de girdim okula" dedi. "Şimdi altıncı sınıftayım. Her şeyi öğrendim. İnsan eskiden kültür sahibi olamıyormuş burada. O vakit işe önem veriliyordu..."

"Kültür?"

"Tarih, coğrafya, fizik okumıya vakit bulamıyorlarmış işten. Sonra da bu kültürsüzlük yüzünden köylüyle geçinemiyorlardı."

"Geçinmede kültürün payı küçümsenemez Mehmet. Şartların elverişsizliği, çevrenin geriliği de gözden ırak tutulmamalı. İdarecilerin anlayışsızlığını da..."

"Köyde öyle kültürlü olacak ki öğretmen, şehre göç edenleri falân önleyebilsin."

Kültür, kültür diyordu ya Mehmet, bundan ben de bir şey anlamıyorum, o da. Gene de sordum iş ve kültür deyince neyi kastettiğini:

Dedi ki :

"O vakit uygulama yapılmıyordu. Şimdi okullara gidip uygulama yapıyoruz, plân yapmayı öğreniyoruz. Şehir okullarında örnek dersler veriyoruz..."

"Biz de yapıyorduk bunları".

"Sonra maaş vermiyorlardı o zaman, çok azdı.

"İntibak çıkacak."

"Kültürsüzlükleri yüzünden çok zorluk çekiyordu eski mezunlar. Devam nasıl sağlanır, köylüyle nasıl geçinilir. şimdikiler hep biliyor bunları. İki aylık uygulama devresinde öğreniyoruz bunları..."

"Biz de yapıyorduk."

"Şimdi devlet konforlu okul yaptırıyor. Öğretmenler de gidip rahatça çalışıyorlar. O vakit köylüyü perişan ede ede çürük okullar yaptırılıyordu. Onlar da öğretmenin üstüne uçuyordu.."

"O da memleket hayrinaydı, bu da.."

"O bir yıkımdı köylü için."

Mehmet, bu konuda da kültürlüydü gerçekten!

Kafası dolmuş, çok şey ezberlemişti. Bu kez sözü değiştirdim-:

"Köyde ne yapacaksın Mehmet, ilkbaştan?"

"Köylüyle haşir-neşir olarak yeni bir zihniyet kazandıracağım ve devamı sağlayacağım."

"Yeni zihniyet?"

"Üfürükten falan kurtarmak onları. Kahve köşelerinden kurtarmak. Gazete ve dergilere abone ettirerek yeni bilgiler edinmelerini sağlamak. Hastalık falan olursa köylüleri o hususta aydınlatmak."

"Bunlar aşağı yukarı hepimizin ülküsü. Sen hangi dergileri okursun Mehmet?"

"Kızılay, Gençlik."

"Köye göre?"

"O vakit ona göre dergi seçerim."

"Peki. Hangi bölgede çalışmak istersin?"

"Türkiye'nin her yerinde."

"Niçin ayırdetmiyorsun?"

"Memleketin her yeri aynıdır. Kan, din, ırk, soy birdir."

"Hakkâri'nin bir köyündesin. Dergiler gelmezse, idealin gerçekleşemez..."

"Ne yapalım, son gayretimizle çalışırız elden geldiğince."

Konuştuk daha. Ülkümüz, derdimiz birdi. Değişen, ya da ayrıldığım tek nokta, onun davranışlarının eskiye karşı olmasında ve okuma olanaklarını bulamamasındaydı. Ders kitaplarından kültür edine-

ceğim diye başka şeye sıra bulamıyordu. Kulağına gelenlerle yetiniyor ve bu kulak dolgunluğu yetiyordu ona.

Karpuz tarlasını aşarak kümese gittik. Bir horuz döğüşü yaptırıp dinlendik. Tarlada çalışanları gösteriyordu Ali Bey:

"Bakın, yirmi bir tane işçisi var okulun. Yemekhaneyi, yatakhaneyi, bostanlığı hepsini bunlar döndürüyor. Bekçiliği de yapıyorlar. Eskiden, bütün bu işleri öğrenciler yapıyordu, şimdi işçiler yapıyor."

Ali Bey'in de kulağı doluydu. Devam etti:

"Şimdi, öğrenci öğrenciliğini, amele ameleliğini biliyor. O vakitlerde, ben de bilirim sen de bilirsin ki, öğrencilerin amele mi ne olduklarını ayırdetmek güçtü. Şimdi efendice oturup yemeğini yiyor, inceden hazırlanmış yemeğini. Dersine gidip, dersinden çıkıyor. Başka işi yok. Sırf kültürle yetişiyor. Geriden bakınca da kolayca ayırdediliyor ne olduğu."

Bir yel esmiye başladı. Bayağı yel. Mehmet'in, Ali'nin kulağına esen değil. Ağır ağır gezindik tarlalar arasında. Akla gelen her şey ekilmişti: Kavun, karpuz, domates, patlıcan, biber, hıyar, mısır, patetes... On beş dönümlük kaysı var. Hepsi okul içine döner sermaye yolu ile sanlıyor. Beş bin lira gelir getiriyor ortalama. Dışarıya satılanlardan geliyor sırf bu gelir...

Düzen gene eski düzen. Düzînelerle tavşan, kaz,

ördek besleniyor. Sekiz ineğiyle iki yüz koyunu var. Gölün ortasındaki Adir adasında besleniyor koyunlar.

Hayat içinde eğitimi sürdürmek pek kolay burada. Mehmet'in kültür dediği şeyi, işle kitabı barıştırarak burada yeniden doğurtmak işten bile değil. Değil ama yel esiyordu. Mehmet'in kulağına da, Ali Bey'inkine de doluyordu. Değişen sadece bu, yelin çıkması.

Ali Bey'e diyorum ki:

"Okulun kapısı kırılırsa, öğretmenin kendisinin yapması nasıl olur?"

"Bilmem ki!"

Yel esiyordu. Yürüdük, yapıların arasına. Kitaplığa girdik.

"Kültür derslerinden vakit bulup da buradaki kitapları okuyamıyorlar" dedi Ali Bey.

Okumak için dışarıya verilen kitapların kayıt defterini karıştırdım. Bu yıl okunan başlıcalarının adları şunlar: Bağcılık, Tanzimat Edebiyatı, Dilbilgisi, İyi ve Doğru Yaşamanın Yolları, Yurt ve Sağlık Bilgisi, Orta Atlas, Yurttan Sesler, Türk ve Dünya Büyükleri...

Yanımdaki öğrenci Polat, okuma fişini gösterdi. Şunları okumuş: Yaşamak Korkusu, Köy Postası (dergi), Orta Atlas, Esrarlı Kâinat, Maksat ve Gaye.

Pencereyi açtım. Yel esiyordu...

DAVULUN SESİ

Harman zamanı. Köyün içi dışı toz duman. İnsanların ağzı yüzü belirsiz. Büyük küçük herkes sap ;ekmiye, harman kaldırmıya çabalıyor. Sap kağnıları gelip gidiyor devrile yata. Patika yollarda hayır kalmamış. Onlar da günden güne bozulmakta. Her gelen sel toprağın birazını daha süpürüp gidiyor bu acılı çıplak bozkırda.

Köyde yaşayan kişinin derdi başından büyük, gücünün üstünde. Bunun karşısında kolu kanadı, kalkmaz bir halde: Ana giyim eşyası, kaput donlar, içlikler eskimiş, bağır bacak açık. Tarlaya atılan tohum iyi kötü bitmiş ama iki ay diz çökerek elle devşirmek yetmiş köylünün canına. Şimdi de kapıdan yetme tıfıl öküzlerin çektiği kağnılarla, Kocadağ'dan

Küçükova'dan saplar çekiliyor harman yerine. Dövene koşulan yağır eşeklerle, hasta ineklerle pençeleşerek sapı ezmiye uğraşıyor ufacık çocuklar ağlaya ağlaya. Gündüz sap, gece yarısına kadar tınaz, gece yarısından sonra da ceç'i, samanı taşımak... Kimseden habersiz, kimselerin haberi olmaksızın, yüz yıllarca önce olduğu gibi, bir kuru ekmek uğruna, kuru ekmek ile açlığını gidererek uğraşmak, yapılan.

Alışılmış olan bir gidiş bu. Yadırganacak bir yanı yok. Üzülecek, yerinecekler de çıkmaz bu durumdan ötürü. Ama bir gizli endişe, yıllardır burada yaşayanların içinde çöreklenmiş bir halde duran o yılan, verdiği acıyı artırmış, bu acı benizlerde de görülmiye başlamıştır bu yılın harman mevsiminde.

Şöyle böyle on yıldır Tarım Kooperatifine olan borçların Amerika tarafından kapatılacağı, altından kalkılamıyacak bu borçlardan başka yolla kurtulmanın olanaksızlığı konuşulur, tartışılır burada yaşayanlarca. Alınan borcu ödemeden yeniden gene kredi almaları da bu umutlarını kuvvetlendirmiştir. Almışlar, yerli yersiz eritmişlerdir o birkaç yüzü aşmıyan liracıkları. O küçük rakamlar, üstüste koyulup da faizleri de eklenince, yıllarca sonra şimdi ejderha gibi gelip karşılarına dikilmiştir: Kooperatif, ivedi olarak borçların kapatılmasını istiyor ortaklarından. Şaşkınlık, korku buradan geliyor işte. Onların kaldırdığı ekinse, uğrunda harcanan emeğin bi-

le karşılığı olamamaktadır. Örnekse, arpa yolması için bir kadına günlük en az beş lira ödenmekte. Bir kadının bir günde elle yolarak tarlada biriktirdiği demetlerden beş liralık arpa ya çıkmakta, ya çıkmamaktadır.

Dövülen ekinin tenekesini dört beş liradan satarak borçlarını kapatmıya çalışanlar, bir yandan da bunca zaman kendilerini avutmuş olan Amerika'ya ilenmektedirler. Amerika gerçekten onları avuttu mu, böyle bir umuda kapılmaları için ne yaptı? İşin bu yönünü arayıp bulmak çok zor. Belli olan bir şey varsa, o da böyle bir duygu, umut taşıyanlardan Amerika'nın habersiz oluşudur. Amerika'ya ilenmeleri yersizdir. Olsa olsa, avutmaca sanatının doruklarına kadar çıkmış bazı çıkarcıların, yıllarca önceden, nereye gidip ne kadar büyüyeceğini düşünmeden ektikleri tohumlardır yeşeren. Eskiler, köylünün çektiklerine, çekemez sandıkları nice ağır yükleri götürdüğüne bakarak "Köylü milleti çayır otuna benzer, eşekler ne kadar kemirse gene büyür" demişler. Öylece çoluğu çocuğu ağlatarak, konur öküzün boz eşeğin sırtından bu borçları da elbet kapatacaklardır.

Amerika ile aramızdaki dostluk bağlarından, bize açılan yeni kredilerden söz ederek, bir yardımın ancak bu şekilde yapılabileceğini, teker teker herkesin kooperatife olan borcunu Amerikan Hükûmetinin kapatmasının mümkün olamıyacağını anlatmıya

çalıştığım sıralarda da, öteki dertlerinden başlıyorlar. Sonunda da "Allah büyük" deyip çıkıyorlar işin içinden. Öteki dertleri ne?

Bir kere çoklarının sağlığı yerinde değil. Dizlerinden başlıyorlar saymıya. Sızlıyor dizleri. Bu sızı romatizma denen şeyin kendisi. Havalar soğumıya başlayalı dişleri sızlıyor, yerinde duramıyor gencecik gelinler, delikanlılar bile. Göz ağrısı var bir de, trahom mu nedir. Tozun toprağın katmer olduğu çapaklı gözler. Çapağı kurutsan fer yok gözlerde. Akşam karanlığı bastırdı mı, gözleri görmez olduğu için kimse yerinden kıpırdamıyor bizim evde.

Borçtur, ağrıdır, sızıdır, boşu-boşuna umuttur... Ama hepsine, hepsine merhem olacak bir şey var: Eğitim. Hiç değilse ilk eğitimden geçmiş kafa. Halk eğitimini de bundan ayrı düşünmiyen, okul çatısını köy hayatiyle ilgilenmiyen bir sırça köşk olmaktan kurtaracak anlayışla işe sarılmayı gerektiren ilkeleri benimsemek.. Bunlar, bütün köylerimizi okula kavuşturmakla, okulları da gerilik düğümlerini çözmiye and içmiş öğretmenlere kavuşturmakla olur. İçine ulusun dertleri bir köz gibi düşmüş olumlu bilgilerle yetişen nesillerle olur. O zamandır ki, boş umutlara kapılarak, ağrısı sızısı bir yanda, kendi de pısırıkça bir yanda duran, düşünmiyen, her şeyi Allaha bırakarak içinde bulunduğu onulmaz şartlardan kurtulmasını hep başkalarından bekleyenler kurtulacaktır. Buraya sıralanamıyacak kadar çok örnekler

vardır ki, eğer o şartlar içinde bulunan insanlar bir eğitim almış olsalardı, kafaları biraz çalışsaydı, kısa zamanda bu durumlarından silkinip kurtulmaları kolayca mümkün olurdu.

Bu yurtta, bu ulus için en gerekli iş, ne yapıp yapıp en küçük köylere kadar okul yaptırmaktır. En gereksiz şey de, köylünün sırtıyla taş çekerek kendi çocukları için okul yapmasını desteklememek, yermektir...

YENİ ANT

Bu çatının altında birleşmelerinin üstünden bir ay ya geçmiş ya geçmemişti. Fikir, bir yılı doldurmuş usta ağabeyler de doğdu gelişti. Bu sınıfa da sınıf başkanları yoluyla geldi. Sınıftakileri acemi asker durumunda görüyorlar, tohum ekmek için bu havayı uygun biliyorlardı. Başkan ve iki arkadaşı her akşam etüt saatinde tahta başında bitmiye başladılar. "İzin verirseniz bir dakikanızı alacağız" diye başlıyarak, kırk dereden su getirip, fikirlerini açıklamıya, kabul ettirmiye çalışıyorlardı. Bir keresinde gene "izniniz olursa bir dakikanızı alacağım arkadaşlarım" dedi başkan, hoşbeşler kesildi, kitaba deftere bakan gözler yukarı sınıftan gelmiş olan başka-

na çevrildi. Başkan heyecanlandı iyice. Şakası yoktu bu işin, "pedagog" luk ayağa düşecekti. Bu heyecanla başladı:

"Saygı değer sevgili arkadaşlarım! Mühim bir meselemiz olduğunu biliyoruz. Gene bu mesele için birkaç dakikanızı almak zorunda kaldığım için özür dilerim. Yeminimizi kısa zamanda tamamlamak zorundayız arkadaşlar. Kulağımıza kötü haberler gelmektedir. Duyuşumuza göre, içimizden bazı arkadaşlar baltayı taşa vurmaktadırlar. Bunun acısını sonunda çekeceğimizi bilmelisiniz arkadaşlar."

Bu arada gene, başkasının yanında yukarı sınıftan gelenlerden birisi yemin metnini tahtaya yazdı: "Sınıfta, okulda, bahçede, gerek burada ve gerekse gideceğim her yerde, herkese karşı aynı şekilde davranacağıma, ders notlarını vermiyeceğime ve öğrendiklerimden kimseyi haberdar etmiyeceğime, öğrendiklerimi kimseye öğretmiyeceğime, dışardan imtihana gireceklerle lâubali olmıyacağıma ve arkadaşlık etmiyeceğime namusum üzerine yemin ederim."

Aklının ucu pat fakat fikrinin kabı sivri bir sandalya sahibi, diplomaya ihtiyacı olduğu için, bu dışardan imtihana girme kararının alınmasına sebep olmuştu. Ama, burada iki yıl dirsek çürütenlerle dışardan sınava girerek burayı bitirenlerin aynı haklara sahip olmalarını öğretenler kadar öğrenenlerin de akılları almıyordu. Adalete benzer bir görüntü var mıydı bu işin içinde? Fakat, çaresi bulunmadık

iş mi gelmiştir bu gök kubbe altına. Onun da çaresini bulmak üzereler. Bilginizi ve notunuzu dışarıya sızdırmadınız mı, hapı yuttular demektir sınava girecekler. Gösterecekleri başarıya kendileri de güler. Ali Hikmet'in **Pedagoji Tarihi** ile İlyas Kalat'ın **Gençlik Ruhu**'nu ineklemenin bu işe yetmiyeceğini görsünlerdi... Bir daha girmek istiyenlere de akıl ağacı olur bu...

Ama hangi iş kolay başarılmıştır? Bu eğilime katılmıyan birkaç dik kafa çıkmıştı gene. Ayağa kalktı bunlardan Sabahattin Yıldırım:

"Memlekette demokrasi olduğunu unutmamanızı ve fert hürriyetine saygı göstermenizi rica ediyorum. Baskıyla yapılan işlerden hayır umulamaz!" diye beylik bir iki söz söylemek istediyse de sözünü yarım bırakarak araya girdi başkan:

"Bütün sınıf deli, sen akıllısın öyleyse... Yemin etmiyen dört kişi kaldınız. Topluluğa uymazsanız gerisini kendiniz düşünün..."

Sarışın zayıf bir kız kalktı:

"Arkadaşımız Yıldırın'ın haklı olduğu taraflar var" diye başladı. Yarım anlamlı bir iki söz edeceği anlaşılıyordu ama tamamlanmasını kim bekliyecek? Çevresinde oturanların bir çıkışlarıyla sustu. Sonra, başkanın çağrısına bile uydu da tahtaya kalkarak metni okudu, yemin etti..

Hasan Hüseyin Çiftalev'di karşıtlardan biri de. Moralinin yerinde olmadığını hesaba katarak ona on

beş gün düşünme izni vermişlerdi. Kırk kişi vardı iki sınıfta. Kırkı da birbirini bilirdi. Ergeç bu yemin tamamlanacaktı. Ama ikinci sınıftaki olgunluk ve anlayış yazıktır ki henüz yeni sınıfa ayak basmamıştı. Bu yüzden yemin bir türlü tamamlanamıyordu. Sanılarınca sona kalan bu üç arkadaş da hizaya geleceklerdi nasıl olsa. Ettikleri kalacaktı yoksa. Bunca çemberden geçmiş, bu yüksek öğretim kurumuna kadar gelmiş insanlardan dik kafalılık, inatçılık değil, olgunluk, toplumun gidişine uyma beklenir değil mi? Kalan arkadaşlarından bekledikleri de bundan başkası değildi. Nitekim, on beş gündür düşünmekte olan Çiftalev, ıhı sıhı demeyi bırakarak kuzu kuzu kalkıp yeminini etti. Sabahattin Yıldırım'a da moralinin düzelmesi için son olarak dört gün izin verildi. O vakit yeniden tahtaya kalkacaktı. Demek moral olan yerde falso olmıyacaktı...

Sıra Sakıp Sarı'ya geldi. Yüksek sınıftan gelen başkanın birkaç cümlelik mühim öğüdünden sonra söz alan Sarı:

"Sanıyorum ki içimizden çoğu tesir altında kalarak yemin ettiler" dedi, "Fikrinizin saçmalığına iyice inandığım için, ısrardan vazgeçmenizi istiyorum. Sonu fena olur sonra. Bırakın da dersimize çalışalım."

Her şey birdenbire oldu kaşla göz arasında. Sarı'nın kolunu kanadını yolmak istiyenler, fikri saçma bulduğunu söylediği için "Sus. Sınıfa büyük ha-

karet!. Gebertin! Turist!." diye yuha çekip bağıranlar ayırdedilemiyordu. Çocuk arada kalmıştı. Pataklanacaktı pisipisine. Sabahattin Yıldırım müdürün odasına koştu.

Ortalığı yatıştırmıya çalıştı ağabey başkan. "Beni dinleyin" dedi, gürültü kesilince ekledi:

"Arkadaşlar, turist olarak adlandırdığımız, sırtında aba ve ayağında kıllı çarıkla dışardan imtihana gelen Enistoslulara hiçbir vakit fırsat vermiyeceğiz. Dışardan girenlerin yüzde doksanı turisttir. Memleketin başına katmerli belâ kesilmek için buradan da diploma almak istiyorlar. İşin en acı tarafı ise, aramızda da onların demirinden turistler bulunmaktadır. Ama..."

"Kim turist?"

Sakıp Sarı'nın sesiydi. İki kelimeden sonra boğazında tıkalı kaldı sözleri, Başkan doğruca gidip sırtına vurmıya başladı. Ölüm ortaya gelmeden müdür yetişti. İfade için Sarı'yı odasına aldı. Ötekiler kapıda sıra bekliyorlardı. Ertesi gün, sınıf arkadaşlarına ve ağabeylerine hakaretten disiplin kuruluna verildi Sarı.

AŞKIN GÖZYAŞLARI

Kimi liseyi, kimi öğretmen okulunu, kimi de eskiden köy enstitüsü denilen kurumları bitirip, bu yüksek okulun çeşitli bölümlerine yeni girmişlerdi. Kendileri gibi ülküleri ve heyecanları da taptazeydi. Hepsi de, bu güzel, her yönden "zengin ve bâkir" yurdun bir köşesine gidecek, orada her türlü zorluklarla savaşacaklar. Çok ilerlediğini kabul ettikleri memleketin daha da ilerlemesine, kalkınmasına emek vererek huzurun doruğuna çıkacaklardı.

Evet, çoğu öğretmen olacaklar, vatanın geleceğini ellerinde tutacak olan gençliğin kuvvetli yetişmesi için ellerinden geleni yapacaklardı. Vatan sevgisi, millet sevgisi nedir, yılmadan, usanmadan öğrencilerine kavratacaklardı. Dersler yetmezse, ders

dışı her yerde, törenlerde hazırlayıp söyliyecekleri nutuklarla işi pekiştirip her fırsatta görevlerini tamamlamıya çalışacaklardı. Tıpkı kendilerini yetiştirenlerin yaptıkları gibi...

Buraya girerken kompozisyon sınav sorusu olarak "bir öğretmenin beş özelliğini yazın!" diye sorulmuştu. Şimdi hepsi, soruya verdikleri cevapları birbirine aktarıyorlardı. Her ne kadar

"Günlük bir gazete kovuşturmalıdır."

"Görevine vaktinde gelip, vaktinde gitmelidir."

"Çocukları dövmemelidir."

"Not verirken tarafsız davranmalıdır"

"Çevresindekilerle iyi geçinmelidir" v.s. şeklinde özellikleri saptayarak öğretmene beş "vasıf" yakıştırmıya çalışanlar olmuşsa da; sonuçları incelemiş olan Amerikalı test şefinin dersliklerde yaptığı açıklamaya göre, en çok aşağıdaki özellikler olması uygun görülmüş verilen cevaplarda. Öğretmenlerimizin ve kitaplarımızın telkinleri sonunda öğrencilerin kafalarında yerleşen gerçekleri açıklaması yönünden de önemlidir, saptanan özellikler:

Bir öğretmen:

"Milliyetçi olmalıdır."

"Güleryüzlü olmalıdır."

"Cumhuriyetçi olmalıdır."

"Çocukları sevmelidir."

"Vatanperver olmalıdır."

Gerçi test şefi bu cevapları çok beylik buluyor

ve "bunlar hepinizin vasfı olmalıdır; öğretmen olmıyanların da..." diyordu. Hattâ ileri giderek; "bunların yerine, bir öğretmen:

"İzmir'den gelmelidir."

"Bayan olmalıdır."

"Yirmi beş yaşında olmalıdır."

"Sarışın olmalıdır."

"Uzun boylu olmalıdır."

deseniz daha iyi olurdu; orijinal olması bakımından.." diye işi şakaya boğarak gerçeği anlatmıya çalışıyordu. Bizim eğitimimizdeki parlak lâf merakını ve onları ezberleterek her kapıya uydurmak, yetişmekte olanların kendi kendilerine düşünüp bir sonuca varma yeteneklerinin geliştirilmediği gibi, öldürülmiye çalışıldığı gerçeğini

Bir öğretmende bulunması gereken ve cevaplarda da en çok yazılan yukarıdaki beş özellik, şüphesiz şimdiden yarının öğretmenleri olacak bu öğrencilerde de vardı: Milliyetçi, güleryüzlü, cumhuriyetçi, vatanperver... Bu aşk iledir ki, bu özelliklerin herhangi birinden yoksun olanlar, bunların arasında yaşatılamazdı. Bilhassa "milliyetçilik" diye bir hava çevreyi sarmış, milliyetçi olmıyan var mı diye arayıcılık başlamıştı. Pek âlâ aralarında bulunanlar olabilirdi öylelerinden. Arayıcılar içinde, "Milliyetçiler Derneği" nin üyeleri vardı. Bu ilkeden habersiz gafiller olmasa bu dernek kurulur muydu? En önemli mesele, gafilleri aralarından bulup çıkarmak-

la işe başlamaktı. Kolaydı gerisi : Nasıl hareket ettikleri, nereye gittikleri, ne okudukları ve kimlerle temasta bulunduklarını saptamak kalırdı.

Allah gönüllerine göre veriyor olmalıydı. Yurttaşlık bilgisi öğretmeni Seyfi Bey sayesinde, "solcu" denip de ne olduğunu daha fazla düşünmedikleri kimseleri tanımakta güçlük çekmediler. Seyfi Bey, derste söz bu milliyetçilik konusuna gelince, bu gibilerin nasıl tanınması gerektiğini, kısaca tarif etmiş, hattâ kendisinin böylelerini gözbebeğinden tanıdığını söylemişti. Gözünden tanıdığı bir solcu çocuğu attırmıştı bile. Öğüne öğüne söylüyorç iftiharla dinleniyordu... Eklediğine göre, gayet basitmiş tanınmaları ; öğrenci olur, dersleriyle değil, gider yol dâvası, kültür dâvası, din dâvası gibi tehlikeli (!) meseleler üzerinde kafa yorar, kitap okur, tartışırlarmış... Sorsan Mehmet Emin'in herhangi bir şiirini ezbere bilemezlermiş, Seyfi Bey'in "ben öylelerini gözünden tanırım demesi üzerine, köylü olduğunu bildiğimiz bir çocuk şunu anlatarak yanaşmış oldu :

Kıymetli millî şairimiz Mehmet Emin Yurdakul saylavken Adana'ya gitmiş ve orada, şiirleri gibi nutuklar çekerek, şöyle asarız, böyle keseriz diye haykırmış. Atatürk'ümüz bunu işitince, şaire bir sürpriz yapmak geçmiş içinden : çağı gelmiş olan küçük Yurdakul'u, yani şairin oğlunu askere çağırmalarını emretmiş. Emir yerine getirilince, babasına tel çekmiş oğlu. Kendisinin askere çağırıldığını, Ata'ya

tel çekerek bu işin çaresine bakmasını ve emrin geri kalmasını sağlamasını yalvarmış. Oğlunun dileğini yerinde bulan, iyi karşılayan büyük Yurdakul, Ata'ya bir tel dilekçe çekerek, oğlunun yakasının bırakılmasını istemiş. O vakit Atatürk:

"Takın bu teli dosyaya" demiş, "ne vakit haykırırsa sürün önüne..."

İşte, kimbilir nereden öğrendiği bu olayı anlatan da, gözüne kafasına lüzum kalmadan diliyle anlatmıyor muydu ne olduğunu? Sessiz, kendi halinde bir çocuktu oysa. Hepsi gibi derslerine çalışıyor; girip çıkıyordu. Ama ok yaydan çıkmış, hikâyeyi anlatmıştı bir kere. Keşke anlatmaz olaydı. Hakkında bir dedikodudur başladı. Yataklıklarda, yemekliklerde ondan, anlattığı bir olayla kendisinin ne mal olduğunu meydana vurmuş olduğundan, milliyetçiliğinden şüphe edilebileceğinden dem vuruluyordu. Derslerde bile ondan söz açıp tartışıldığı oluyordu. Derken, bu çocukçağızın köylünün sefaletini anlatan bazı yazılar yazdığı da yayıldı mı sana! Çık işin içinden çıkabilirsen.

Derslerin birinde değil, ikisinde değil, sözü getirip getirip oraya dayıyorlar.

Yönet der: "Memleketi batırdı."

Öner der: "Yazıları mükemmel propaganda vasıtası..."

Duru Bey der: "Alet oluyor bu yazılariyle. Kendi yazdığı da şüpheli..."

Bir gün değil, beş gün değil böyle uzayıp gitti. Önder yürüyünce toplumun koşası tutarmış. Onun gibi, hocalar böyle deyince, kolalı yakaların içinde boyunları ayna gibi parlayan delikanlılarımız, dışları kadar içleri de temiz kızlarımız o gelip geçerken hep birbirine dürterek :

"A, vasıta olmuş, âlet olmuş kardeş."

"Para için mi yaptı ki?"

"Yalancı, iftirayı basmış..."

"Yokmuş kardeş, onun dediği gerilik, sefalet."

"Neye alırlar buraya böyle soysuzu.." şeklinde konuşuyorlar, diş biliyorlardı. Bu millet sevilmeyecek, iftira edilecek bir millet mi? Böyleleri nasıl olsa harcanacaklar bir gün. Şaziye Hanım'ın dediğini hepsi duyup benimsemiş : "Şaşıyorum, nasıl oluyor da hâlâ dışarda gezdiriyorlar bunu?"

"Evet, nasıl oluyor da..."

Böyle böyle iki yıl geçti. Okul bitecek, yurdun dört bucağına giderek çalışmaya başlıyacak gençler, millete ve vatana yararlı olacaklar.

Kura çekilirken sordular o iftiracıya :

" Nereyi istersin?"

"Neresi çıkarsa orayı!" dedi. Sonra gazinoya gitti. Kızlı erkekli kümeler oturmuşlar, burunlarını yere dikmişler, gözlerinden yaş damlamakta. Vatan aşkının göz yaşları galiba. Kiminin babaları gelmiş. "Yalancı" sordu oradakilerden birisine :

"Ne ağlıyor bunlar hemşerim?"

"Kura çektiler ya!"

"Olsun, ne var ağlıyacak?"

"Şark çıktı bunlara : Ayten Iğdır'a. Çiçek Çıldır'a, Yaşar Şavşat'a, Osman Tunceli'ye..."

Ağlayan birine yaklaştı :

"Ne ağlıyorsun Ayla?"

"Erciş çıktı kardeşim. Ben ağlamayım da kimler ağlasın.Anamı babamı götüremem. Alacağım ne ki ! Yol yokmuş, bel yokmuş... Gitmesem mi?"

Vatan hizmeti Ayda. İnsan milliyetçi, cumhuriyetçi, yani vatanperver olmalı ama aşkı uğruna ağlayacak kadar değil, Ayda ! Bırak âşık desin dursun "aşk adamı ağlatır" diye... Gözbebeklerinde ne yanıp söndüğünü araştıranlara değil, can gözlerinle dön de, "yolsuz - belsiz" dediğin memleketin haline bak !

BİN VELİ SARI

Köyün birinden ötekine gidecektik. At arabası gitmez, ya yaya gideceksiniz ya da eşeğe bineceksiniz dediler. İki eşek çullayıp çıktık yollara arkadaşımla. Bacaklarımızı biraz iki yandan sarkıtıyoruz, biraz da ikisini bir yandan sarkıtarak Teker'in Osman gibi yan biniyoruz. Sür babam sür, bitmez yol. Karşıda köy görünür, bizim sallanan bacaklar varamadık diye yerinir. Yolun bitmesini kendi gönlüne bırakarak bağıra bağıra konuşuyor, olmadık işleri tartışıyoruz. Derken iki yolun birleştiği köşede bir karaltı belirdi. Güz gününün ıssızlığında yorgunluktan çok yalnızlık yüzünden oyalandı, bizi bekledi. Vara vara vardık ki öğretmen Bin Veli Sarı değil mi yolda oyalanan?

"Ne haber Bin Veli?"

"İyilik sağlık valla."

"Nerden nereye?"

"Maaş almıya gidiyorum. Bu gece şu köyde kalıp yarın kazaya gideceğim."

"İyi dedin, bu köyde beraber kalırız. Belki öte yana da beraber gideriz."

Eşekten inip biraz yürümek istedi canım. Bin Veli de biner, dinlenmiş olurdu. Öyle yaptık.

İkimiz eşekli, birimiz yaya yürüdük yürümesine ya. Bin Veli Sarı'nın ağzını bıçak açmıyordu.

"Ne süzülüp durursun gardaş, Karadeniz'de gemilerin mi battı" dedim.

"Gemilerim batmadı ama hangi birisini söyleyim, başınızı ağrıtır benim söyleyeceklerim" dedi. "Okulum yıkıldı yıkılıyor, yıllardır kimse dönüp bakmıyor. Babası nişanlımı vermiyor, 148 lira ile adam olunmaz, ona vereceğime kızımı Kedi Omar'ın çobanına veririm, aldığı onunkinden fazla, diyor. Ondan sonracığıma, kitap yüzüne hasret gittim, param olsa bile bizim buralarda kitap alacak yer yok. Kazadaki bakkallardan birine bir çeşit gazete geliyor, ondan da elde etmek zor. Bu durumda olan adamın nesi olur söyleyecek"

"Hiçbir şey edinemiyor musunuz okuyacak; postadan da mı bir şey gelmiyor köye?"

"Eskiden Halkodasının kitapları varmış, ah onlar bir geçseydi elime... Yitirmişler, ortadan kaldır-

mışlar hepsini. Ayda yılda atlı postacı gazete getiriyor ama bize faydası yok onun da : Ne kadar gazete gelirse, postalanırken katlandığı şekilde, hiç açmadan, üstünün kuşağını bile bozmadan odasının dolabına dizi dizi yerleştirir muhtar. Kimselere vermez."

"Hangi gazeteler bunlar Veli?"

"**Zafer** var, **Köylü** var, bir de."

"Aman Veliciğim" dedi arkadaşım. "Bu ne iyi nimet, memleketimizin en güzel haberleri ayağınıza kadar geliyor da ondan faydalanamıyorsunuz, çok acı."

Ben karıştım :

"Köylü gazete okutmıya bayılır Veli Bey" diyorum "hele kekelemeden okuyup dinleten olursa. Hem de yalan haberi doğrusundan, iyi düşünceyi kötüsünden ayırdetmeden yana birebirdir buranın köylüleri."

"Öyle demeyin" diyor Bin Veli "köylü bir olmuş ki, "gazete okumak ne gerek, gazeteye de mi inanacağız gayrı, aklımızı salı akşamı mı yedik" diyorlar. "Biz hava telsiziyle öğreniriz olanı biteni" diyorlar.

Lâf lâfı açıyor sonra. Bin Veli yemek yapamıyormuş. Nişanlısını verseler şimdilik, ötekileri sıradan halledermiş sonra. Biz kendisine kitap yardımı yapmıya söz veriyoruz, bu gibi söz verenlerle işi halledemiyeceğimizi bile bile. Hele Bin Veli'lerin sayısının binlerce olduğunu düşünerek, utanıyoruz ortaya attığımız hal şeklinden. Ama şu dağın başında baş-

kaca ne gelir elden. Maaş durumunu da devletin ele alması umuduyla değneklerin sivri uçlarını bir daha dürtüyoruz eşeklerin boynuna. Belki birbirimizi aldatmıya çalışıyoruz, gönlümüz hoş olsun istiyoruz ama, dağın başında bile gerçek sinmiyor, gözümüze gözümüze batarak bizimle alay ediyor:

Bin Veli'nin boynunu boğazını saç bürümüştü. Sakallı yüzü zayıf mı zayıftı. Sağlığı yerinde miydi acaba? Çoktan su, hamam görmediğini söylemiye tanık istemezdi. Pantalonu, nasıl edinmişse edinmiş bir asker kışlığından bozma külot, ceketinin iki omuzunda acemice yamanmış (kendisi yamamıştır) iki yama vardı. Gözleri kanlıydı. Karnının şu anda ne durumda olduğunu bilemesek de kafası açtı, boştu... İçindeki ezikliği, yalnızlığı sorsak kendisi de anlatamazdı.

Üstüne okul yıkılarak altında kalıp ölen köy öğretmeni Şefik Sınık arkadaşımız gibi "bana çiçek getirin." diye son sözlerini söylememiş olan Bin Veli Sarı'ya baktım baktım da içimden söylendim:

Çileler yalnızlıklar içinde viran köy okulunu seslendiren, sümüklü çapaklı köy çocuklarını "çocuk" etmiye açlışan Veli, Fakir Baykurt gibi senin de çok dertlerin var söylenecek, ama kimse kulak asmıyor, dergiler gazeteler uzun yazı basmıyor, dertli dokunaklı, suyla sabunun yanına yaklaşan yazı basmıyor.

KÖYLERİMİZ NEDEN ÖĞRETMENSİZ KALIYOR?

1959 eğitim bütçesi görüşülürken iyi nitelikte öğretmen yetiştirilmesi üzerinde konuşan saylavlarımızın sözleri arasında bir nokta dikkatimizi çekti. Bir saylavımız diyor ki: "Öğretmen yetiştiren okullara rağbet çok azalmıştır. Öğretmenlere türlü imkânlar sağlanarak bu mesele mutlak halledilmelidir" (1). Bizim anladığımız şekilde niteliği iyi öğretmen istediğini düşünerek, saylavımıza hak vermemek elde değil. Bu noktayı bir yana bırakarak, öğretmen okullarına rağbetin azalıp azalmadığı üzerinde durmak istiyorum:

Bugün yurdumuzda elli iki tane "İlköğretmen

(1) Turhan Feyzioğlu. Ulus gazetesi 26 şubat 1959

Okulu" vardır. Bunlar yılda ortalama yüzer öğrenci çıkarsalar en azından, her yıl beş bin öğretmen mesleğe girmiş olur. Beş bin öğretmen de, neredeyse ihtiyacı karşılar. Son maaş ayarlanmasından sonra, eskiden ayrılmış birçok genç öğretmenin de mesleğe girmek için uğraştıklarını gözlerimizle gördüğümüz için yeni çıkacakların eklenmesinden sonra, ancak emekliye ayrılmalar ve ölümler dolayısiyle eksilmeler olacaktır. Kitleler halinde mesleği bırakanlar olmayınca, öteki ayrılmalar önemli sayılmaz. Ama, bütün mesele düşündüğümüz beş bin öğretmeni her yıl okullardan çıkarabilmekte. Gene niteliğini bir yana koyarak söyliyelim, bu sayıda öğretmeni çıkarmıyoruz okullarımızdan. Oysa eskiden bir köy enstitüsü iki üç yüz öğrenci çıkarırdı ve yirmi bir enstitü yılda sözünü ettiğimiz rakam kadar öğretmen yetiştirirdi ortalama. Öğretmen okulu sayısı arttığı halde, neden çok az öğretmen yetiştiriyoruz, neden yıldan yıla köylerimiz öğretmene kavuşmuyor da, karşıt olarak bir uçtan boşalıyor köyler? Dün üç öğretmeni olan bir köy, iki, sonra bir, daha sonra o biri de bulamayıp hiç öğretmensiz kalıyor? Bunun nedeni, ne yazık ki saylavın söylediği gibi, bu okullara rağbetin azalmasiyle açıklanamaz. Çünkü, bilinen bir gerçek vardır: Her temmuzda il ve ilçe merkezlerinde yapılan öğretmen okullarına giriş sınavına binlerce çocuk katılmaktadır. Nüfusu üç bini aşmayan bir küçük ilçede bile sınava katılan öğrenci sayısı kırktan aşağıya düşmemekte, birçok il ve ilçelerde

yüz elli bin ilkokul çıkışlı çocuk Köy Enstitüleri devrinden kalma bir heyecanla sınava koşmaktadır. Koşuyorlar da ne oluyor? Bunların içinden, çok küçük tutulan kadroyu tamamlamak için, her sınav yerinden iki, ya da üç çocuk zor alınmaktadır. Geri kalanlar da, özlemlerini içlerinde bastırarak çiftin, kuzu sürüsünün ardına dönmekte, göz göre payları kesilmekte, ilim, irfan dedikleri nesnenin ışığından. Bu sınava koşup da okula giremiyen binler, özellikle köylü çocuklardır. Bir yandan köylerimiz öğretmensiz beklerken, bir yandan da öğretmen olmak isteyenlere geniş bir kapı açamamaktayız. Bu iki yönlü zararlı gidişten haberli olmaksızın, meseleyi öğretmen okullarına rağbetin azalmasiyle açıklamak, sözünü ettiğimiz yurt meselelerine çare bulunamıyacağını bir kere daha gösterdiği kadar, bu meseleler karşısında tutumumuzun gevşekliğini de ortaya koyması bakımından ilginçtir...

1939 dan sonra günden güne eğitmene, öğretmemene kavuşmakta olan köylerin, yıllar ilerledikçe boşalmasını bir örnekle, açıklamak istiyorum. Burada, gene o unutulmaz eğitmenler kitlesini özden anarım. İlçenin ve köyün adı bende kalsın, örneği bu kez Batı Anadolu'dan alacağım (2).

Köyün ilçeye yakınlığı beş kilometre kadardır. İki yüz elli nüfusu var. Bu köyde 1939 a kadar ge-

(2) Doç. İ. Yasa'nın yayınlanmamış bir araştırması.

lenek yoluyla köy hocasına yönetilen "mahalle mektebi" yaşaya gelmiş, 1939 da ilk olarak hükûmetçe bir eğitmen yollanınca, "mahalle mektebi" üç sınıflı bir köy okulu haline getirilmiştir. İki yıl bu öğretmen, iki yıl da bir başka eğitmen çalıştıktan sonra, 1945 yıllarında köye particiliğin girmesi üzerine devlet kontrolü gevşemiş, köy çocukları ancak birkaç yıl kılavuz bulabilmişlerdir. Bu sıralarda eski "mahalle mektebi" yeniden ortaya çıkmış, halen de köyün okulu budur.

Köyde dört yıl çalışan öğretmenler, eski köy odasını onarmışlar, köyde yaptırdıkları on kadar sıra, bir ecza dolabı, bir kitaplık, harita ve resimlerle süslemişlerdir... Köyün nikâh, evlenme, gelir, gider defterlerini bir düzene koymuşlardır. Eğitmenlerin düzene koyduğu sıralar, haritalar, ecza dolabı, boş bir yere atılmış durumda. Yeni okul gene eski "mahalle mektebi" kılığına sokulmuştur. Yere kilim, hasır serilmiş, kitap ve defterlerin yerine dolaba, elham cüzleri, ilmihal konmuştur. Köye bir eğitmen, ya da öğretmen yollanmadığı için, köylüler hocadan, çocukların boş zamanlarını doldurmasını rica etmişlerdir.

Eskiden bu öğretmenlerin yetiştirdiği öğrenciler, üç sınıfı bitirdikten sonra enstitünün ilk kısmına alınıp dört beşi de orada okuyarak enstitüye giriyorlar, sonra öğretmen oluyorlardı. Köylerin bir an önce okula, öğretmene kavuşması için ne gerekliyse yapılıyordu. Bu eğitmenlerden birisinin yetiştirdiği öğren-

ci, Köy Enstitüsüne geldikten sonra bir ödev dolayısiyle aynen şunları yazmıştır :

"Eğitmenimiz köye ilk geldiğinde köyde okul yoktu. Köy muhtarı tarafından oda gösterildi. İlk dört ay otuz iki arkadaş bu küçük odada, sıkışık vaziyette okuduk. Sonra, ev sahibinin ihtiyaç göstermesiyle bu odadan atıldık. Bu sefer daha küçük bir odaya taşındık. Bu şekilde birinci yıl bitti. İkinci yılda muhtarın evinin altındaki yerde okuduk. İki yıl içinde yazı tahtamız, sobamız yoktu. Yazı tahtası yerine bir siyah teneke, soba yerine de eğitmenin evinden getirdiği kırık soba ile idare ettik. Oturacak tabure ve masamız da yoktu. Bunları istediğimiz zaman bize "Atatürkün de birçok zahmetlerle Atatürk olduğunu" anlatırdı. Üçüncü yılda birkaç sıraya, bir yazı tahtasına, sığınabilecek kadar bir odaya sahip olduk.

"Eğitmenimiz ilk geldiği zaman, bizlere çöp toplattı. Kendisinin olan alfabeden okutur, yazdırır, resimlere baktırırdı. Sonra bize de alfabe getirdi. Hepimiz beşer kuruş vererek aldık. Nisanda küçük harflerle yazı yazmasını, yüze kadar sayı saymasını, toplama ve çıkarmayı öğrendik. Ayrıca bizi alır ormana gider, orada fidanların sökülmesini dikilmesini kendisi yaparak bize öğretirdi.

"Üçüncü sınıfı bitirdiğimiz zaman aritmetikten dört işlemi, ondalı kesirleri, fidancılıktan fidanları

söküp dikmesini, yaprak aşısını, yazıdan el yazısını, okumadan teknik okuma şeklini öğrenmiştik.

"Eğitmenimiz ayrıca, köyün delikanlılarını toplayarak gece mektebinde lâzım gelen dersleri verir, köylü ile sık sık konuşurdu" (3).

Eğitmenin yetiştirdiği, sonradan öğretmen olan binlerden birisinin, öğretmen adayı iken yazdığı bu yazı, bizde eğitim seferberliğine nasıl başlanıldığını pek güzel anlatmaktadır. Köy böylece canlanmıya başlamıştı. O uyanmanın üstüne bugün de okumak için can atan binlerce köylü çocuğu, önce ilköğretimi verecek öğretmenden yoksun çoğunlukla, ilköğretimi görebilenler de Köy Enstitüleri zamanında olduğu gibi kitleler halinde okumaya gidemiyor.

Öğretmen okullarına rağbetin azlığı bir gerçek değildir. Öğretmen okuluna girmek için koşan yavrulara rağbetin azaldığını söylemek daha doğru olur. Gerçek durumu araştırıp saptadıktan sonra da soğukkanlılıkla çareler üzerinde durmaya gelir sıra...

---

(3) H. Tonguç. "Canlandırılacak Köy" ün, "Canlanmaya Başlayan Köy" kısmından.

KÖY ENSTİTÜLERİMİZ İÇİN YABANCILAR NE DÜŞÜNÜYORLAR?

Eğitimle uzaktan, yakından ilgisi olan bir konuğumuz geldi mi yabancı ülkelerden göğsümüzü gere gere "Türk malı" olarak onlara gösterdiğimiz yerlerin başında Hasanoğlan Köy Enstitüsü gelir. Bu gösteriş dün de vardı, bugün de var. Demek oluyor ki, orada gerçekten övünülecek bir eser yaratılmış. Yurdun yirmi bir yerinde bu eserden birer tane daha olduğunu düşünerek kıvanıyoruz. Bu kurumlara uğramış ya da bu kurumu bitirerek eğitim alanında görev almış olanları gören, çalışmalarını izleyen yabancılar, konuşmalarında ve yazılarında, bu kurumların her ülkeye örnek olacak ayarda Türk kurumları olduğunu, Türkiye'nin şartlarına bundan daha uygun bir eğitim kurumu bulunamıyacağını belirtmişler, kuruldukları yerlerden tutun da programlarına ve çalışmalarına kadar ne varsa övmüşlerdir. İş, oradan gelen konuklarla kalmamış, zaman zaman salt bu Köy Enstitüleri'ni inceleyerek kendi ülkelerinde kurmak için eğitken toplulukları gelmiştir. Av-

rupa'ya örnek eğitim kurumu görmek için gidenlere Türkiye'nin, yolu gösterilmiş. Köy Enstitüleri'ni görmeleri sağlık verilmiştir. Siyam'dan, Endonezya'dan, Hindistan'dan gelenlerle konuştuğumuzda, bulunmuş bu kısa, fakat gerçek yol karşısında hayranlıklarını gizleyememişlerdir.

Burada, Köy Enstitüleri'nin eski şeklini beğenen birkaç yabancının sözünden başlayarak, gene birkaç yabancının bugünkü Köy Enstitüleri'ni nasıl bulduklarını, ortaya koyacağız ve yabancıların da bizler gibi dünkü Köy Enstitüleri'ni arayıp bulamadıkları için üzüldüklerini göstereceğiz.

Yakın geçmişte, çöl ortasında modern köyler kurulmuş olan İsrail'den, Dr. Üriel Beyd, Köy Enstüleri'yle oradan yetişen ülkücü köy öğretmenlerinin çalışmalarından bahsettikten sonra şunları yazmaktadır: "Köyün sosyal, kültürel ve insanî meseleler yönünden kalkınması yolunda, Köy Enstitüsü mezunu köy öğretmenleri tarafından sarfedilen idealist gayretler, bence yalnız memleketimiz için değil, diğer milletler ve bilhassa Türkiye'nin komşuları için büyük bir ehemmiyeti haiz bulunmaktadır..."

Millî Eğitim Bakanlığınca yurda getirilmiş olan eğitken Walford da şunu söylemiştir: "Türkiye'nin eğitim ve öğretim sahasındaki en başarılı hareketlerinden birisi Köy Enstitüleri'dir."

1952 de gene Türkiye'mize çağırılan bir Amerikalı eğitken de "Avrupa'da yapılan halk eğitimi ve

köy eğitimi hamlelerine imrenmemize hiç lüzum yok. Çünkü sizde onlardan üstün bir müessese var. Köy Enstitüleri." demişti.

Unesco da Doğu'da geri kalmış ülkelere Türkiye'deki Köy Enstitüleri gibi eğitim kurumlarını sağlık vermiş, hattâ oralarda bu kurumların kurulmasında rehberlik etmiye bizde Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna katılmış eğitkenler istenmişse de, iş orada kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri'nin eski şekli değiştikten çok sonra yurdumuza gelen Amerikalı Frank Tachau, yurduna döndükten sonra **"Türk köylerine öğretmen yetiştirme"** adıyle uzun bir yazı yazmıştır. Bizim derdimizi neredeyse bizden daha çok gören, derinden duyan bu yabancının yazısından da birkaç parça:

"Görmüş olduğum Çifteler İlköğretmen Okulu, Türkiye gibi bir memlekette, modern şehirler ile geri kalmış köyler arasındaki boşluğu doldurmak için neler yapılmakta olduğunu gösteren iyi bir örnektir. Okul, İkinci Dünya Harbinden az önce, o tarihlerde açılan ilk Köy Enstitüleri'nden biri olarak kurulmuştu... Bu Enstitüler, Türk hükûmetinin memleketi geliştirme gayretlerinin en çok ileriye çevrili taraflarından biriydi. Bunlar sadece köylerdeki ilk okullara öğretmen yetiştirmek için değil, aynı zamanda öğrencilere modern hayatı mümkün olduğu kadar iyi tanıtmak, böylece onları bütün toplum için yenilik yaratıcı kimseler olarak köylere göndermek

amacı ile kurulmuşlardı. Bugün Enstitüler Türkiye'nin çeşitli köy ve şehirlerindeki otuz yedi ilk öğretmen okulunun meydana getirdiği sistemin bir parçası olmuşlardır. Artık sadece öğretmen yetiştirmekle sınırlandırılmış oldukları için, amaçları da nisbeten mütevazıdır..."

Dünyanın her tarafını gezdikten sonra Avusturya'da bir masaya oturarak Türk eğitim sistemine getirilecek yenilikler hakkında rapor hazırlayacak olan "Millî Maarif Komitesi", kalburun sudan ne getireceğinde olduğu gibi bizi merakta bırakmaktadır. Oysa işin en güzelini başarmışız vaktiyle de, ona dönüp bakmıyoruz. İş ille de yabancı raporundaysa, işte bunlar da bir yabancı raporudur ve eski Köy Enstitüleri sistemine dönmemizi hiçbir çıkarları olmadığı için samimî olarak sağlık veriyorlar. Nitekim Mr. Frak yazısının bir yerinde de şöyle diyor : "Öğrenciler, okulu bitirdikten sonra da tecrübelerini kendi köy çevrelerinde uygulamak fikri kendilerine aşılanırsa, o zaman bu okullar sadece öğretmen yetiştirmiş olmaktan çok, daha değerli bir hizmet görüyor sayılabileceklerdir." Eski şekilde Köy Enstitülerini bitiren öğretmenlerin, okulu bitirdikten sonra bilgilerini ne kadar iyi bir şekilde köylerinde uygulamış olduklarını, onların başarılı çalışmalarını verdiğimiz örneklerde okuyucularımız göreceklerdir.

Geçen yıl yurdumuza gelmiş olan Hindistan Millî Araştırma Enstitüsü İlk Öğretim Bölümü Müdürü de

eski Köy Enstitüleri'mizi arıyor, bulamıyordu. Birkaç tane ilk öğretmen okulu gezen Eğitim Müdürü, en sonunda dayanamayıp soruyordu: "Öğretmen okullarınız hangi safhalardan sonra bu hale geldi? Daha önce herkesç takdir edilen Köy Enstitüleri'niz varmış öğrendiğime göre?" Kendisi açıklıyordu değişikliği: "Hasanoğlan Öğretmen Okulu, akademik öğretim yapan diğer okullardan farksız. Programında ziraat, pratik, sanat ve genel bilgi konularını ihtiva eden faaliyetler istendiği halde, müessesede kaldığım bir hafta içinde yalnız çocukların dersliklere girip çıkmalarından başka bir çalışma şekli görmedim..."

Köy Enstitüleri'nde eskiden yapılan genel bilgi dersleri, işlik çalışmaları ve yaz aylarında ekipler yoluyla yapılan toplu çalışmalar hakkında ister istemez bilgi verenlere şöyle dedi Hintli: "Köy Enstitüsü örneğinden Hindistan'da faydalanmak istiyoruz, inşallah bir gün sizden almıya çalıştığımız bu güzel örnekleri Hindistan'da da görürsünüz".

Bir özentiden meydana gelmemiş, kitabî fikirlerden çıkmamış olan, kendi gerçeklerimizin ilham ettiği Köy Enstitüleri, köylere canlı, devrim öncüsü öğretmenler gönderecekti. Mesele halledilmeden zamanın zihniyetine kurban oldular. İşin sonu ne olacak bakalım. Şimdilik yeni Maarif Komitesinin hazırlayacağı raporu, işe yararsa onun uygulanacağı zamanı beklemekten gayri yol yok.

İÇİNDEKİLER

17 Nisan 7
Köy Enstitüleri Ruhu ve Ülküsü 19
Kutluöz Köyünün Eğitmeni 25
Köylerimiz İçin Bayan Öğretmen 31
Sözü Balla Kesen Bir Enstitülü 37
Değişen 45
Davulun Sesi 55
Yeni Ant 61
Aşkın Gözyaşları 67
Bin Veli Sarı 75
Köylerimiz Neden Öğretmensiz Kalıyor? 79
Yabancılar Ne Düşünüyorlar 85